

ma oynayışları Manisa'daki timarhânedede geçmiş olarak tasvir edilmekteydi.⁹

«Makul Bir Dönüş» hikâyesinde ise, Câbi Efendi'nin, Toptaşı Timarhânesinden akıllanarak çıkışı, Üsküdar Çarşısı'nda dolaşırken savaş yüzünden fiyatların artışı görünce, eski ve yakından tanıdığı dengeli dünya yerine, acâip, değişik, ayak uyduramayacağı dengesiz bir dünya bulunca, timarhânedeki yerine dönüşü anlatılmaktadır.¹⁰

Onun bu serideki son hikâyesi «Acaba ne idi?» adını taşımaktadır. Ömer Seyfettin, aynı günlerde yazdığı «Efruz Bey» serisi ile Meşrûtiyet'le birlikte ortaya dökülen şarlatan, köksüz adam tipini belirlerken, buna karşı olarak da «Câbi Efendi» tipini yaratıyordu. Bu çağın iki örnek insanı, bütün davranışları ve özellikleri ile birbirlerine karşıdılar. Ömer Seyfettiç'in son yıllarındaki gelişmeleri sırasında örnek insan anlayışına yönelmesi, onları hikâyelerinde işliyerek geliştirmesi, özlemine çektiği, dilinden düşürmediği «büyük eser»ine onu bir gün elbette ulaştıracaktı. Ölümünden az önce ulaştığı bu insan gerçeğini arama basamağı, onun artık denemeler devresini bitirdiğini göstermektedir. Çok kısa süren yazı hayatından bize kalan eserleri, hep bu on yıllık ve aralıklarla kesilen «deneme ve arama devresi»nin ürünleri sayılmalıdır.

«Efruz Bey» in örnek kişiliğinde, o, batı kültürüne şekilci ve kabıçı bir açıdan yönelen, bu arada milli niteliklerini yitiren, davranışı, anlayışı, kıyâfet ve yaşama düzeleni halktan kopan, onu etkilemek ve ona işlemek şöyle dursun, ona karşı ters bir gruplaşmaya giderek, yukarıdan aşağıya bastırıcı bir düzen kuran, kültürleşme ve yenileşme hareketimizin sakatlığını göstermeğe çalıştı. «Bizde her okuyan halktan kopar» sözünü dilinden düşürmiyen Ömer Seyfettin, «Efruz Bey» tipini dolaştığı her yerde görmüş ve bulmuştu.¹¹ Ashında bu insan örneği, Tanzimât-ı berî yürümüş gelmiş, bütün Meşrûtiyet devriminde sü-

rekli olarak onun bulunduğu çevrelerde gelişmiş, işlere hâkim olmuş, devrimleri çürütmüş, kadroları doldurmuş, çöküntüyü çabuklaştırmış, felâketleri utanılacak bir duruma getirmişti. «Efruz Bey» hikâye serisinde bu tipin tasvirini yaparken, bir yandan da karşı insan örneği «Câbi Efendi» tipini inceliyerek geliştiriyordu. Bu örnek, akıllı, olgun, halktan çıkmış ve ondan kopmamış «ârif adam» tipi olarak Efruz Bey'in tam karşıtı idi. Yaşayışındaki denge, davranışlarındaki olgunluk, dilinde ve hareketlerindeki tarihten ve halk kaynağından gelen «yerli ve milli özellikler», ashında Ömer Seyfettin'in son günlerindeki düşüncelerini bize yansıtıyor.

Birinci Dünya Savaşı'nın ve Meşrûtiyet'in son yıllarında gelişen şartlar, İttihat ve Terakki çevresindeki aydınları, batıya yönelmenin aşırı oluşuna, yıkılış süresinde bizi iyice şaşırttığı düşüncesine ulaştırmıştı. İç ve dış etkenlerle yıkıntılara düşerken bizi halktan uzaklaştıran ve yabancılaştıran nedeneri araştırmağı, akıl etmişler, ilk defa olarak halkı arama ve anlama gereğini duymuşlardı. Milliyetçilikle halkçılığın yeni şartlar karşısında uzlaştırma çabası savaş sonunda iyice beliren bir akım hâline gelmişti.

Ziya Gökalp'in öncülüğünü yaptığı bu yeni düşünce (Tesânütçülük), çevresine bazı avdınları topladığı gibi, o günlerde bu yeni akımın öncülüğünü yapanların, dergilerde adım adım bu düşünceyi işlediklerini görüyoruz. Hepsi de parti çevresinden olan yazarların İttihat ve Terakki'nin eski milliyetçilik görüşleri ve hareketlerinde belirli bir revizyona giriştikleri görülüyordu. Ömer Seyfettin'in, Efruz Bey'le Câbi Efendi tiplerini, tasvir edilen nitelikleriyle ortaya çıkarması aynı günlere raslamaktadır. Bu hikâyelerde Câbi Efendi'ye söylediği sözler, ashında Ömer Seyfettin ve çevresindekilerin, şartların zorlaması karşısında ulaştıkları yeni düşünce gelişmelerini ortaya koymaktadır.¹²

Câbi Efendi, «Acaba Ne İdi?» hikâyesinde dört yıl süren savaşın muhâsebesini yapmaktadır. Bu arada «mücesssem bir kimya muammasına» benzeyen vesika ekmeğinin peşine düşer. Tahlil ettirmek için baba dostu bir kimyâgere gider. İstanbul'un en büyük, en seçkin bilgini, ekmeğini, Seferberlik'ten beri hizmet ettiği hastahânedен almaktadır. Halkın ne yediğinden haberi yoktur. Vesika ekmeğini hiç görmemiştir. «..Vatandaşların her gün geveleyip yutmağa çalıştıkları şeyi göremiyecek kadar kendi işle meşgûl olan bu âlim, şüphesiz mutaassıp bir işbölümü mutahassısı idi...» Bu hikâyesinde, Ömer Seyfettin, savaşın ve memleketin kötü idâresini anlatmakta, halkın rızkindan çalarak yürütülen «milli burjuva yetiştirme» politikasını hırpalamakta, partiye yaslanarak küplerini dolduranlara karşı olduğunu açıkça ifâde etmektedir. O, bu anlayışında İttihat ve Terakki'deki bir grupla birlikteydi. Tam bu sırada canlanan halka yönelik hareketinin de iktisâdi bir uyanma çabasıyla yakından ilişkisi vardı. Partili bir çok yazarlar, «yeni bir milli halkçılık anlayışına, yeni bir ekonomi anlayışı» ile birleşerek ulaşmağa çalışıyorlardı. Câbi Efendi'nin, tımarhânedен çıktuktan sonra, savaşın yoklukları ve sıkıntılarına halkla birlikte katılışını, parasızlığa, çıplaklığa, açlığa alıştığını görüyoruz. Para değerini yitirmiş, irâdlarından aldığı kiralalarla artık eskiden olduğu gibi geçinemez olmuştur. Halkın «eyyâm ağaları» adını verdiği yeni bir türeme sınıf meydanları almış, ümmiler, baldırı çıplaklar, okullardan koğulanlar, tulumbacılar İstanbul'un seçkin zenginleri olup çıkmıştır.¹¹

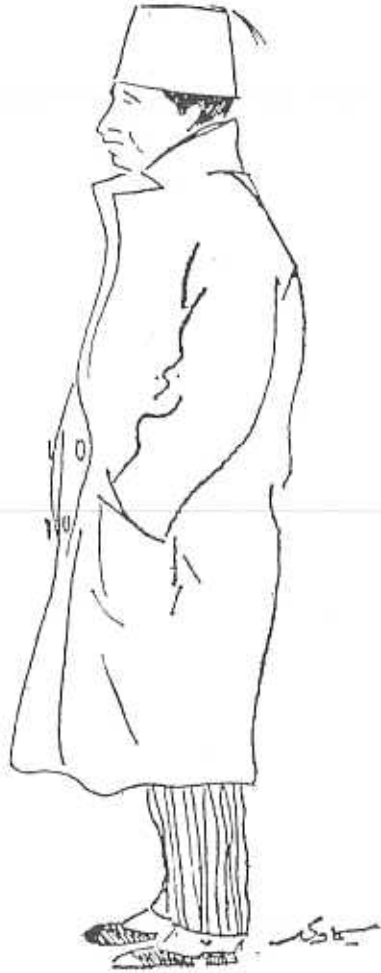
«...odacının bıraktığı bu serseri herif, şimdi bilmem ne zâde nâmi altında İstanbul'un en büyük zenginlerinden biriydi. On parasız işe girmiş, akla, hayâle gelmedik davavereler çevirerek, gizli siyah çetelerle, Ali haydutlarla ortak olarak bir kaç hafta içinde milyonlar kazanmıştı. Kahvehânedede Bulgur Palas, Şeker Palas, Fasulya Palas

diye şehrin dört bir tarafında yaptırdığı sarayları anlata anlata bitiremiyorlardı. Büyük Ada'da sürdüğü şâhâne hayat, tıpkı mübalâgalı bir peri masalına benziyordu. Kayserili İmam'ın askerden tardoğma esrarkeş oğlu da kolayını bulup bir furun ele geçirmiş, onbeş yirmi apartman sahibi olmuştu...

...Semtin nâmushu, çalışkan, zeki, halûk, haysiyetli, Ali mekteplerden diploma almış kıymetli evlâtları ortada yoktu. Hangisini sorsa, ya «Allah rahmet eylesin, Çanakkalede şehit düştü!», yahut «Zavallı âilesini geçin diremedi. Sattı savdı. Anadoluya hicret etti», yahut da «Verem oldu, yatıyor» cevabını alıyordu. Evet, tanıdığı fazilet sâhipleri, ya ölmüş, ya ölmek için ocaklarını dağıtarak uzak ufuklara kaçmış, yahut da ölüm döşeklerine serilmişlerdi. Sanıldık dört sene içinde korkunç bir kötülük salgını, bir fazilet kıranı, Tımarhânenin dışarısını yakmış, kavurmuştu. Biliklerinden, aklı, nâmusu, hayâşî yerinde olanlar, sâde suya bulgurla, meşhur kimyâgerin nasılsa yalnız içinde buğday olmadığını anıyabıldığı mâhut vesika ekmeğine yatıyorlar, aç, perişân, bitkin, canlı iskeletler gibi meçhul bir âkîbeti bekliyorlardı. Bu âkîbet ne olabilirdi?

Bu hikâyeye baştan başa, Ömer Seyfettin'in, savaş sonunda halkın görüşleriyle birleşen düşüncelerini yansıtmaktadır. Onun, aslında nasıl bir sivil rûha sahip olduğunu, askeri eğitim görmüş olmasına rağmen, gördüklerinden, partinin düşünen öncülerile kurduğu ilişkilerinden, okuduğu kitaplardan gelen sürekli bir etkilenme ile, yavaş yavaş o yılların militarist anlayışından kurtuluşunu, olayların nedenlerine ve sonuçlarına işlemeğe çalışan bir düşünür hâline gelişini, bu son devresindeki hikâyelerinden anlamak kâbil olmaktadır. «Yeni Mecmua»daki epik hikâyelerinden koparak dört savaş yılı sonunda dönüp dolaşıp vardığı bu hikâyeye, ondaki düşünce evriminin ne yönde geliştiğini ortaya koymaktadır. Bu hikâyeyi yazdığı sırada bütün Osmanlı aydın ve düşünürleri Dünya Savaşı'nın muhâsebesini yapıyor, bir yandan savaş sorumlularını ortaya

1918/1919 yıllarında Sedat Simavi'nin yayınladığı «Diken» adındaki mizah dergisinde çıkan «meşâhîr kartpostalların» dan biri de Ömer Seyfettin'e aitti. Sedat Simavi'nin yaptığı bu karikatür, derginin 11. sayısına ek olarak verilmişti (20 mart 1919).

koyarken, aslında korkunç sonuçları da daha cesâretle tartışacak bir ortama geliyorlardı. Ömer Seyfettin, arkadaşlarına bağlıktan ve vefâ duygusundan ayrılmamakla birlikte, gittikçe gelişen ve iteliyici bir güç kazanan bu ha-

Bu karikatür 1919 yılında çıkan bir mizah dergisinde yayınlanmıştı. (Yeni Dünya, 14 ağs. 1335. Sene 1, sayı 1).

Bu resmi 1945 yıllarında «Cumhuriyet» gazetesinde çıkmıştı. Ömer Seyfettin'in bir fotoğrafına bakılarak yapılmıştı.

vaya kapılarak, kendini savaşın acıklı sonuçlarını ve nedenlerini düşünmekten alıkoyamadı. Dünya Savaşı boyunca gözleri önüne serilen, parti içinde bir grupla birlikte karşı çıktıkları ve tiksintiyle katılmadıkları bütün kötülükleri, bu hikâyesinde Câbi Efendi'nin açısından (o sıralarda Ömer Seyfettin olaylara bu açıdan bakıyordu) tartışmakta ve ortaya dökmektedir. Halkı ezen talanı bütün acılığı ile anlatırken, savaş üzerinde de, artık kendi eski mesleği ile bağlantısı kalmıyan yeni bir anlayışa ulaşıyordu:

«...evet harp ne kadar meşrû olsa, yine insanların hayvanlıklarına âit bir nevi kasletleriydi. Milyonlarca adamın, birbirini ne kadar ulvî bir mecburiyetin sevkile olursa olsun, başak biçer gibi kitle kitle öldürmeleri, sulh iştiyâkı ile artık bütün dünya gazetelerinin alenen yazdığı gibi, şüphesiz bir vahşetti. Bu vahşetin hâkim olduğu, topun sadası gürlediği zaman, aklın, mantığın, hakkın, vicdânın sesi susuyordu. O vakit hissiyât sahnesinde yalnız behimi bir galebe hırsı, bir kazanç hissi faaliyette kalıyordu. Bu hâl, yalnız harp meydanında değil, iktisât, ahlâk, muâşeret meydanında da aynı idi...

Ona göre savaşın azgınlaşan düzeninde, toplumun hiç bir kurumu, tahripten yakasını kurtaramıyordu. İktisat alanında «Kap kapanın, vur vurun! - Ar dünyası değil, kâr dünyası!» felsefesini kendine din edinmiş bir takım ne idüğü belirsiz yamyamlar türemiş, herşeyin fiyatını yüzde bin fırlatarak koca bir milleti kara bir «açlık-ölüm-kıtlık» çenberi içinde inletmişlerdi. Bu yeni düzende, ticâret, ulu orta bir ihtikâr işi olmuştu. Nâmûslu olanlar yavaş yavaş piyasadan çekilmişler, vurguncular ortalığı kaplamış, yapılan cinâyetin dehşetini anlıyanlar, halktan daha vâzih görebildikleri için köşelerinde felce uğramışlardı. «Döğüş meydanında meşrû olan behimi hırs, pençesini her müesseseye atmıştı». Müzminleşen dört yıllık savaşın

bütün bunlar, kaçınılmaz sonuçları olmuş, halkın sırtına yüklenmişti. Câbi Efendi'nin aklı ve muhâkemesi, ahlâk, nâmûs, haysiyet, insanlık, merhamet bağlarından mahrum olan serserilerin zengin oluşlarını anlıyor, ama ahmakların, aptalların, hımbılların en seçkin mevkileri nasıl ele geçirdiklerini bir türlü anlıyamıyordu. Buna akıl erdiremeyen yalnız Câbi Efendi değildi. Ömer Seyfettin nesli de buna bir türlü akıl erdirememişti. Aslında o günlerde orta tabakadan gelen yazarların çoğundaki iktisât anlayışı, esnaftan öteye geçemiyordu. Dünya yıkılıyor denilince, hep birlikte esnafa saldırışları bundandır. Bizdeki Meşrûtiyet aydınlarının tâ inkılâptanberi esnaftan burjuvanın evrilerek çıkmasını dört gözle bekleyişlerinin bir sonucu idi bu. Onlara göre batıdan öğrenip idealize ettikleri burjuvanın kaynağı esnaf idi. Meşrûtiyet devri yazarlarında olduğu gibi, Ömer Seyfettin de, hikâyelerinde burjuvanın çekirdeğini arıyor. Ona güvenmek istiyordu. Saldırısındaki sertliğin kaynağı budur. Burjuvaya yönelişi, daha doğrusu İttihatçıların gülünç iktisat anlayışlarını, savaş tersine çıkarmış, bütün çulsuzları da talana götürmüştü.

Bu şartlar altında bir çıkış yolu arıyan, «Câbi Efendi», Anadolu'ya göçmeği düşünüyor. «Yaban» romanındaki «Ahmet Celâl»in kendine bir dayanak ararken Anadolu'yu düşünmesi, savaş sonunda bütün aydınların yöneldikleri belli belirsiz bir umuttu. Ama o günün şartları altında buna imkân bulamıyan Câbi Efendi, İstanbul'un yakınında sâkin bir köşeye çekilmeği istemektedir. Burada ekip biçecek, tavuk besliyecektir. Bu projesile, halkla birlikte kendi üzerine de çöken kıtlığa ve açlığa bir çâre bulmaktan çok, artık çevresindeki çekilmez bir hâle gelen edepsizlikten kurtulma amacındadır. O günlerde Ömer Seyfettin'de de, zaman zaman bir köşeye çekilip, bu genel bozukluğun azap verici baskısından kurtulma isteğinin belirmediğini, anı defterindeki notlardan anlıyoruz. Ama Câ-

bî Efendi aradığı huzur ve rahatlığı kırlarda da bulamaz. Yolda giderken şımarık ve küstâh bir savaş zengini ile karşılaşır. Onun bu tecâvüz karşısındaki isyânı, Ömer Seyfettin'in edepsiz kabadayılara karşı davranışının tam bir modelidir. Ona göre, kendi yolunda giden bir insana böyle edepsizce ve haksızca yapılan tecâvüze aldırılmamak, insanlığa karşı işlenmiş bir suçtu bağışlamaktır:

«...bu bitmez tükenmez muhârebe, yalnız şehrin içinin değil, işte kırların da ahlâkını bozmuştu... Câhî Efendi, bir dakika evvel cennet gibi gördüğü yerlerden birden bire ürktü. Kendisini insâniyet, medeniyet âleminde çok uzak, görünmez kaplanlar, kurtlarla dolu bir sahâda sandı.»

İşte Ömer Seyfettin'in, ölümünün arifesinde, memleketin yıkıntısı ortasında, bir yazar olarak duyduğu acıların ve karanlık umutsuzluğunun halka yayılan havası içinden bulup çıkarabildiği gerçekler bunlardı.

Onun, kendisi gibi düşünen arkadaşları ile birleşerek, İttihâdçuların talancı grubuna karşı duyduğu derin nefretin başka hikâyelerle de ifade ettiğini görüyoruz. Bunların en başta hikâyesinde İttihâdçi liderlerin kaçışından sonra, geriye kalanların koğuşurmalarına uğradıkları, devletin yabancılar elinde kaldığı günleri anlatıyor. Geriye kalmış İttihâdçılar adına, memleketi bu duruma sokmuş kimse-ler olarak Enver Paşa'yla Cemal Paşa'ya saldırmaktadır: «...Bu asrın milliyet hakikatini en anlamıyan, en milliyet hissinden mahrum iki câhil şahsiyeti, Enver'le Cemâl'i Türkçü sanıyor. Mantığı kararmış Enver'in, Anadolu'dan gasbederek bol bol Arap illerine saçtığı milyarların dehesetini biz Malatya'da bilmiyorduk...». Ömer Seyfettin, bu hikâyesini 25 şubat 1919 da yazmış, 13 mart 1919 da da yayınlamıştı. Mütâreke günleri İstanbul'unun bozgun ha-

vasını tasvir eden bu hikâyesi, aslında İttihâdçi kadrolarının yıkıntı içindeki düşünceleri, görüşleri ve ruh hâllerini yansıtıyor. Birliği tahribeden çeşitli dernekler, bulanık su-ya balık avlayan grupların zihniyetleri, parti çatışmaları ardındaki kara kuvvetin ne yaman bir azimle canlanmağa çalıştığını gösteriyor. Hikâyenin kahramanı Malatyalı milliyetçi adam, onbeş yıl önce İstanbul'da okurken aldığı umut, emel, ülkü nûrunun nasıl söndüğünü, o günlerin İstanbul'unun artık taşranın nûruna muhtaç olduğunu, Anadolu'yu kurtaracak nûr ve umudun ancak kendi içinden çıkabileceğini, İstanbul'un perişân ve çürümüş bir bezginlik içinde bunaldığını uzun uzadıya anlatıyor. Bundan sonra artık:

«biz köşemizde, yüksek dağlarımızın arasında, köpüklü pinartarımızın başındaki beyaz badanalı, toprak çatılı kulubelerimizde sevgili milliyetimizin samimiyetle çarpın kalplerimizi dilliyelim. Ruhlarımızdan çıkan ümit alevini bir fazilet meşâli gibi İstanbul'a getirelim. İstanbul, milletinin kadrini, kıymetini, kuvvetini bilmi-

Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde o günlerin İttihâdçularındaki toparlanış ve direnmeye geçiş havasına kapılarak, yıkılışın içinden bir yeni kurtuluş umuduna, Anadolu'dan doğacak bir umut ışığına bağlanıyor:

«...Fakat bizim bir ruhumuz var ki, ölüm ona kanat geremez. Bizim bir ruhumuz var ki, "öldü, öldü" sanılır da, yine ölmez. En umulmadık zamanda birdenbire dirilir. Bu günün İstanbul'lular bizim bu ölmez ruhumuzu bilmiyorlar. Türkleri komşu milletler gibi sanıyorlar. Anadolu'yu, Azerbaycan'ı, Kafkaska'ya, Buhârâ'yı dolduran fertlerin dini bir, dili bir, kardeş olduklarını İstanbul'lular anlamıyorlar. İstanbullular 'Wilson' umdelerine akıl erdiremiyorlar, milleti ırktan ayırd edemiyorlar. Hepsinin müfekkiresi devlet mefhumu içinde

zebûn! Halbuki siyasi hudutların ne ehemmiyeti olabilir? Bunları insanlar yapar. Milliyeti, milliyet denilen birliği Allah yapmıştır. Hiç bir kuvvet onu parçalamaz...»

Hikâyedeki ülkücü adam, bu inancını bozmamak için İstanbul'dan kaçmak, sevgili Anadolu'suna sığınmak istiyor. Buradaki düşüncelerine bakılırsa, Ömer Seyfettin'in, Meşrûtiyet devrindeki milliyet çalışmalarından ve Ziya Gökalp'in düşüncelerinden başka bağlanacak bir dayanak noktası bulamadığı görülüyor. Onun milliyet üzerindeki düşünceleri, zaman zaman gerçeklere, Anadolu gerçeklerine yaklaşıırken, yer yer ütopya sınırlarına doğru da açılmaktadır. Bütün bu çelişmelere rağmen, İlgâl ve Mütâreke günlerinin ezici şartları altında, çevresinin çürüyen havasının dışında bir dayanak noktası aradığı da iyice bellidir.

Onun «Niçin Zengin Olmamış?» adındaki hikâyesi, Mütâreke yıllarında, İstanbul'da, nâmuslu insanların açlık ve zaruret içinde nasıl ezildiklerini anlatmaktadır.¹⁵ Hikâyenin başında «Bir Sultânî Mualliminin Haturât Defterinden Üç Dört Sayfa» notu vardır. Bu hikâyesinde, Ömer Seyfettin, ayrıca kendi anı defterine de not ettiği «vesika devri» nin geçim derdlerini tasvir etmektedir.¹⁶ Bir bakıma buradaki «Sultani Muallimi», o günlerde başka geçim kaynağı kalmamış Ömer Seyfettin'den başka birisi de değildir. Hikâyenin üçüncü bölümünde, geçim derdi çeken sultânî muallimi, idâdiden kovulmuş bir eski arkadaşına raslar. Levâzım reisi Topal İsmail Hakkı Paşa'ya çatıp erzak spekülasyonu yapmanın yolunu bulmuştur. Bu yolları arkadaşına öğretir, sultânî öğretmeni de birden bire refâha kavuşur. Günde yarım liraya kapalı bir derşhânedeki saat kafa patlatmak! Sonra bu derece sarıh bir eşekliği (!) fazilet zannetmekten kurtulmuştur. Aradan, bolluk içinde yaşadığı, altı ay geçer. Bir gün sabaha karşı bir zi-

rafetten dönerken, yolu Lâleli yangın yerine düşer. Virâne ve koğuklarında açlıktan ölenleri toplayıp çöp arabalarına dolduran bir belediye heyeti ile karşılaşır. Bir yaşlı adam, bu yeni savaş zenginine ayak üstü bir ders verir. İki yıldır İstanbul'da, insanların virânelerde kimsesiz, ilâcsız, aç köpekler gibi nasıl öldüklerini tasvir eder. «Millete ekmek diye kum, toprak yedirenler, katığı dünya yüzünden kaldıranlar, fıkara'yı soyup kendileri zengin olanlar, otomobillerde uçanların ne zaman asıldıklarını göreceğim Allahum!» diye bedduâ eder. Evet, insanları açlıktan öldürenler kendileri idi. Bu acı gerçek bütün dehşeti ile içine oturur. Oradan kaçır, ama bu sefer de gide gide müthiş bir anarşist olmuştur:

«Bir milletin bire kadar açlıktan ölmesi için toplu tüfenkli teşkilât yapan Topal'ı, bu alçağı tutanları öldürceğim. Yenecek ne varsa ortadan kaldıran, altıyüz yıllık bir devletle birlikte kocaman mâsûm Türk milletini fakrûddem kâhmandan geçirenleri geberteceğim. Evet, bu milleti hükümet mahvetmek istiyor. Bunda artık hiç şüphem kalmadı! Bunda şüphesi olan eşektir. Topal, o bütün kara çete teşkilâtı, o Karasulu, Bayramzâdeli meşûm teşkilât, yedibaşlı bir ejderha gibi memlekete sarılmış, kanımızı, ilğimizi, kemigimizi emiyor. Evet öldürmeliyim. Onlardan bir tanesini öldürmek, siperde yedi düşman neferi öldürmekten çok, hem pek çok yararlı...»

Ömer Seyfettin, bu suçlamasile, İttihâdçuların kaçmasından sonra, birdenbire İstanbul gazetelerini kaplayan yaygın saldırı kampanyasına en sert bir ölçüde katılmış oluyordu. Bu hikâyenin yazıldığı 20 mart 1919 tarihinde artık İttihâdçı kadrolarının tevkiflerine başlanılmıştı. Hele İttihâdçuların kitle hâlinde tevkifleri, bu hikâyenin yazılmasından on gün sonraya raslamaktadır (10 mart 1919). Hikâyenin sonunda bir anarşist olarak onları öldüremiyen

kahraman, yaşarlarsa milletin öldüreceğini de haber vermektedir.

İmparatorlukla birlikte, ona sım sıkı yapışan «İttihat ve Terakki» de çökerken, Ömer Seyfettin'in, partinin sekter ve komiteci mensupları gibi davranmadığını, çok eskiden başlıyan kopuşunun artık kesin bir hâle geldiğini görüyoruz. Tam bu sıralarda onun bir çeşit dervişliğe düşmesi de Balkan'lardan beri birlikte yürüdüğü insanlardan kopmasını kolaylaştırmıştır. Bu insanlara artık aksiyon değil de, «ilim-irfân» çatışması gibi bir düşünce açısından bakınca, pasifliğe geçişi, partiden çatışmasız ve rahatça kopuşunu iyice kolaylaştırıyordu. Arkadaşlarına vefâ duygusu ile bağı kalmakla birlikte, onun partiden kopuşunun bu çeşit bir felsefi dervişlik havasına kaymasile hızlandığını görüyoruz. Bunda da Ziya Gökalp'in etkili bir rolü olmuş olmalıdır. Ama ondaki bu ruh ve düşünce gelişmelerini daha etraflıca düşünürsek, savaşın sonuçları, insanların harcanelmaları, rezillerin hırsızlıklarını idrâkte geç kaldığını açıkça ortaya koyabiliriz. Dışarıdan bir yazar olsaydı, bu dönüşü veya kopuşu, geç de olsa, bir ölçüde haklı bir davranış olarak kabul edilebilirdi. Ama, o, son dakikaya kadar savaşa ve partiye koşulmuş, dört nal yıkılıştaki «Merkez-i Umûmi»nin içinde oturmuştu. Ama yine de bu sert dönüşte, kendisinin sekter bir partizan, aptalca yanılmalarda direnen bir inatçı olmadığını da gösterebildi. Velhâsıl «bütün angaje yazarlarda olduğu gibi», onda da, küçük ve günde ilk takılmalardan sıyrılıp, yer yer parlıyan umutlanmalardan kurtulup, aldatıcı görüntülerin arkasındaki büyük gerçeği seçmesi de, dönüşü de, hazin şekilde geç kalmıştı.

Savaş sonu kargaşası içinde, düşünce ve edebiyat akımlarının yönsüzlüğü ve perişânlığı karşısında, daha doğrusu yurd sorunlarından uzaklığı karşısında, yer yer tepkiler de uyanmağa başlamıştı. Güdümlü edebiyat yazarları, par-

tilerinin yıkılması ile birlikte duraklamışlardı. Tam bu sıralarda çıkan «Müşâhede» dergisinde Faik Şemsettin, dergi ve yazar adları vererek, çağının sorunları ve gerçeklerinden, halk önündeki sorumluluklarından kopmuş «Müşâhede Deyri Edebiyatını» suçlamaktadır. Üstelik bu arada, Ömer Seyfettin'i bile, çağını yansıtamayan şaşkın yazarlar arasına koymak suretile bir ölçü aşırılığına da düşmektedir:¹⁷

«...Şâirlerimiz en nefis eserlerini bu zamanda ibdâ' etseler bile, benim bedbinliğim izâle edilemeyecektir; zamanımız, aşkın terennümü zamanı değildir. İşte 'Şâir', İşte 'Türk Kadını'... Hiç birisi bu zamanın değil, fakat 1315 (1899) de âlem-i matbuâtın bir mecmuası imiş gibi, zamanla hiç alakası olmayan ve çok unumî ve çok hissiz eserlerle dolmuştur. Halbuki, ben öyle zannediyorum ki, vatanım felâketine herkesten fazla ağhyacak, bunu herkesten fazla hissedip her tarafa hissettirecek şâirler, muharrirlerdir... İşte bu onbeş gün içinde de bunı göremediğim için çok meyasum... Ömer Seyfettin, bu sırada 'Şâir'in birinci sayısında 'Yemin' (12 aralık 1918) ve ikincisinde başka bir hikâyeye «Acaba Ne İdi?» (No 6, şubat 1919) neşretmiştir. Ömer Seyfettin'in hikâyesi 'Yemin', her hâlde büyütülmüş, mübalâğâ edilmiş bir akitir. Fakat hostur ve az küçültülürse hakikate çok yakın olur...»

Müşâhedece Faik Şemsettin, bu yazısında, bütün yazarları biraz da Anadolu'yu tasvire ve hikâyeye konularını gerçeklerden almağa çağırıyor, memleketin dertleri ve felâketleriyle meşgul olmalarını istiyor. Onun bu arada, Ömer Seyfettin'i de, başkaları arasına sokması, hele ikinci hikâyesindeki yeni düşüncelerin farkına varmayı dikkati çekecek bir olaydır. Bu olay, Ömer Seyfettin'in, eski hikâyelerile uyandırdığı kanıları henüz silemediğini, felâket günlerinin şartlarına uyabilecek bir yazar olarak henüz kabul edilemediğini göstermektedir. Ömer Seyfettin'in son hikâyelerindeki tema ve yön değişmelerinin farkına varılmayışı da şaşılacak bir olay sayılmamalıdır.

24. «Yıkılış Ortamında Sağlam Temeli Arayış - Efruz Bey'e Karşı Câbi Efendi - Müfâreke Hikâyeleri» ara-bölümünün dipnotları.

- 1) Bu konuda 16 sayılı arabölüm (Fıkraçı Ömer Seyfettin) son-larında bilgi verilmiştir.
- 2) Ahmet Refik'in «Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı» serisin-de tasvir ettiği Osmanlı devlet adamları, bizde kaynağını va-kanüvis tarihlerinde alan devlet adamı anlayışının esaslarını ortaya koyar.
- 3) Köprülüzâde Mehmet Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasav-vuflar. - İstanbul: 1918.
- 4) Yunus Emre Divânı. Abdülbâki Gölpınarlı yayını. Ahmet Ha-llit Kt. - İstanbul: 1949, s. 308 (LIX), s. 131 (LIX).
- 5) Aynı eser, s. 131 (LIX).
- 6) Reşat Nuri Güntekin, Anadolu Notları. - İstanbul: 1962, s. 127/28. Reşat Nuri, Anadolu insanının olgunluğunu anlatırken bu fıkraya değinliyor.
- 7) Reşat Nuri Güntekin, Kavak Yelleri. İnkılâp Kt. - İstanbul: 1961 de «Pirinçli-zâde Hacı Ömer Tipli».
- 8) «Mermer Tezgâh» (Yeni Mecmua, 15 teğrinsânî 1917).
- 9) «Dama Taşları» (Yeni Mecmua, 11 nisan 1918).
- 10) «Mâkul Bir Dönüş» (Vakit gaz. 24 mayıs 1334/1918).
- 11) Öğretmen Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağusots 1952; Niyazi Berkes, Batıcılık - Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler. Yön. y. - İstanbul: 1965, s. 96-98.
- 12) Ziya Gökalp, Halkçılık - Milliyetçilik (Yeni Mecmua, Sayı: 35. 14 mart 1918); Tekinalp, Yeni İstikâmet (Yeni Mecmua, Sa-yı: 37. 28 mart 1918).
- 13) «Acaba Ne İdi?» (Şâir mec. Birinci cilt, Sayı: 9. 6 şubat 1919).
- 14) «Memlekete Mektup» (Büyük Mecmua, No: 2. 13 mart 1919).
- 15) «Niçin Zengin Olmamış?» (Büyük Mecmua, No: 3. 20 mart 1919).
- 16) Son anı defterindeki 7 nisan 1918 tarihli kayıtlar.
- 17) Müşâhede Mecmuası (No: 2. 2 kânunsânî 1335/1919).

25. Kaybolmuş Eserleri - Tasarıları - Tiyatro Eserleri Üzerinde

Ömer Seyfettin, dilinde, anlatımında, tema ve kişile-rinde halka yaklaşan bir yazarın, eserlerinin geliri ile ge-ginebileceğine inanıyordu. O diyordu ki:

«Bizim memleketimizde kitapçılık bir çok kimseleri zen-gin etmiştir. Fakat bilhassa Acem dediğimiz İran Azerbaycan'ından gelen Türkler bunu iyi kavramışlardır. Yerli Türkler, bunu anlayamamışlardır. Onlar, taş bas-ması halk kitapları basarak apartman yapmışlardır, ser-vot yapmışlardır.»

O. bu noktadan hareket ederek, sâde, temiz, orijinal, halk için eserler yazmayı ve ucuz baskılar hazırlamayı ta-sarlıyor, düşünüyordu. «Bu yoldan gidersem, bir gün zen-gin olurum» düşüncesindeydi.

Hele esirlikten döndükten sonra, yazma ve yayınlama işlerini düzene koyma, daha çok eser verme çabaları ile yüklü, bu yolda sürekli olarak tasarılar ve hazırlıklar ya-pan çalışkan bir sanatçı olmuştu. Ölümüne yakın günler-de hangi eserler üzerinde çalıştığını, anı defterinden ve ar-kadaşı Ali Cân'ın onun üzerinde yazdığı yazılardan öğre-niyoruz. Ama bu eserlerin taslak ve müsveddelerinin kimle-rin ellerinde kaldığı bilinmiyor.

Bütün bunların dışında, ne kendi anı notlarında, ne de Ali Cânîp'in yazılarında sözü edilmemiş başka eserlerinin veya yazı taslaklarının da var olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri de 1910 / 1911 yıllarında Şehzâdebaşı'nda bir kere sahneye konduğu söylenen bir oyundur. Bu satirik komedinin o günlerin bir çok ünlü kişilerini, onların davranış ve mizâçlarını sahnede teşhir ettiğini öğreniyoruz. Hemen her meslekten bir çok zamâne ünlüleri, kendi kiyâfet ve özellikleriyle sahnede temsil ediliyormuş. Meselâ o devrin ünlü tarihçisi Abdurrahman Şeref Bey'in vakâ-nüvisliğe kaçan tarih anlayışındaki modası geçmiş özellikleri taşlamak için, sahnede Nasrettin Hoca, Sultan Ahmet Meydanı'ndaki Dikili Taşlar'ın ne olduklarını ona soruyor, o da şöyle cevap veriyor:

— Bunlar anasına babasına pay veren evlâtlardır. Burada taş kesilip kalmışlardır.

Sonra Celâl Sâhir Bey, bir çekçek arabasına bir yığın kâğıt yüklemiş, sahneye giriyor. Nasrettin Hoca, buna da soruyor:

— Sen kimsin?

— Şâirim.

— Öyleyse bir parça okusan a!

Celâl Sâhir, arabayı karıştırıyor, uğraşiyor, ayıklıyor, sonunda güç belâ bir parça bulup çıkarıyor ve kendine hâs bir edâ ile okumağa başlıyor. Bu oyun ikinci temsilinde yasaklanıyor. Ömer Seyfettin, bu komedisini çok beğenir, başarı sağladığına inanır, yasaklanmasından dolayı da üzülürmüş.⁷

Onun, bulvar komedisi kılığında bir taşlama olduğu anlaşılan bu «Nasrettin Hoca» adındaki eseri üzerinde, eski arkadaşlarından M. Nermi Bey, büsbütün başka şeyler anlatmaktadır:⁸

«Manzum, poem düzeninde bir Nasrettin Hoca'sı vardı. Ama fıkralarını Hoca'dan almıyor, aynı esprilerle gün-

delik hayattan kendisi çıkarıyordu. İçinde çok güzel şakalar vardı. Sık sık Merkez-i Umûmi'de, Gökaltın'ın odasına gelir, yazdıka bizlere okurdu. Kahkahalarla gülerdik. Gökaltın:

— Bizim ile nihâyet bir mülli Nasrettin Hoca'nuz türedî. Buna da ilerde Seyfettin Hoca diyecekler.

Diyordu. Ben bunun 200 - 250 sayfalık bir kısmını gördüm. Bu eserini tamamlamış, ama bizden başka kimseler bilmiyor galiba. Ne Ali Cânîp'in, ne de kız kardeşinin haberleri yoktu.»

Hayatının son devresinde tiyatro eserleri yazdığı, bu yolda da başa- kazanacağından umutlu olduğu arkadaşlarına okuduğu oyun taslaklarının çokluğundan anlaşılmaktadır. Ölümünden sonra yazılanlar arasında bundan söz edenler de vardır. Yakın arkadaşlarından Hakkı Sühâ Gezgin:⁹

«Ömer, her doğurduğu şeyi ilk olarak mutlaka Ali Cânîp'e okur, sonra bastırırdı. Benim hatırimda kaldığına göre «Canlar ve Patlıcanlar» ve «Telgraf» adlı iki piyesi de olacak. Hatta bunlardan birisini bize Cânîp'in evinde okumuştur. Önümüzde hayalimizden başka sahne ve aktör olmadığı hâlde, güle güle çılgına dönmüştük.

O akşam dinlerken kendî kendime:

— Ben, hikâyeyi, Ömer için biçilmiş kaftan sayardım. Meğer sahne eserleri ona yeni bir kanat daha takacakmış.

Dediğimi hatırlıyorum. Hakikaten de öyle idi. Eğer ecel bu kadar erken onu aramızdan koparıp almasaydı, kim bilir daha neler verecek ve sahnemizde ne zengin piyesleri oynanacaktı.»

Ömer Seyfettin, daha hayattayken Dârülbeyâ'i'e oynanmak üzere bazı oyunlar vermişti. Bunlardan «Mahçupluk İmtihanı», uzun süre edebî heyette kaldıktan sonra ancak 1928 - 29 oyun yılında «İstanbul Şehir Tiyatrosu»nda

oyunmuştu. Hayran-zâde'yi Behzat Butak, Müdire Hanım'ı Şâziye Moral, Sermed'i H. Kemai Gürmen, Niyazi Molla'yı Vasfi Rıza Zobu, Gazanfer Bey'i Hazım Körmükçü, Bican Efendi'yi de Küçük Kemal oynamışlardı.⁵

1938 yılında Ömer Seyfettin'in toplu eserleri yayınlanırken bir kopyası Ali Cânip tarafından bulunmuş ve yayınlanmıştı. Onun Dârülbedâyi'e verdiği başka oyunlarının da olduğunu bazı yazılardan öğreniyoruz. Ömer Seyfettin'in ölümünden bir hafta önce, 1 mart 1920 (1336) tarihinde çıkan «Temâşâ» dergisinde (no. 20), onun, Dârülbedâyi'e verdiği, «İhtiyar Olsam da..?» adını taşıyan bir perdelik bir komedisinden söz edilmektedir:

«Mevzu bufonori vâdisinde tertibedilmiş olup Hayran-zâde isimli bir yeni zengini maskara ediyor.. Hayran-zâde, sevki tâlîle, harpte servet yapan yeni zenginlerden aptal bir tip. Harpten evvel memur olduğu dâiredeki Amiri, hâli hazırda yazıhânesinin uşağı.. Bir de Mâ'sûme isimli fettân ve şûh bir müdiresi var!..»

Bu üç şahsiyet, vakanın esaslı amilleridir. Üslûp ve tarz-ı tertip pek güzel. Piyesin Dârülbedâyi heyeti mütalâasınca mazhar-ı kabul olacağına pek eminiz. Ömer Seyfettin Bey'in dinç ve velûd kalemîni temâşâ vâdisine çeviren sâike büyük bir teşekkür borçluyuz... Yalnız şunu söylemekten men'î nefis edemeyiz ki, küçük hikâyelerinde yüksek ve nazirsiz muvaffakiyetler gösteren Ömer Seyfettin Bey, sahneye gelirken, böyle bir hâf komedi ile değil, hiç olmazsa volvil janrında ve daha karakteristik bir piyese meydana çıkmalı idi. Mamâfi yine bu küçük tecrübesi isbât ediyor ki, Ömer Seyfettin Bey, sahne eserlerinde de ibrâz-ı muvaffakiyet edecekler. Mumaileyhi bu eserinden ziyâde, tiyatro janrında yazı yazmağa başlamasından dolayı, sâyân-ı tebrik görürüz.»

«Mahçupluk İmtihanı» ise, pek geç sahneye konulmasına rağmen, (1928/29) yazarlar çevresinde tanınmış, okunmuştu. Aka Gündüz, onun, tiyatroya ve oyun yazma-

ğa meraklı olmakla birlikte, sahneye çıkmaktan çekindiğini, hiç bir zaman kalabalık karşısında konuşmadığını, buna karşılık dost meclislerinde sohbetinin pek tatlı olduğunu, doğuştan fıkracı olduğundan temsili bir anlatışı olduğunu söylüyor. Ona göre «Mahçupluk İmtihanı», ruhundaki bu kompleksin bir ifâdesidir.⁶ Aka Gündüz'ün bu ifâdesini başkaları da tekrarlıyor. Ömer Seyfettin'in dost meclislerinde kendine hâs, tiplerini canlandırıcı bir ifâdeyle, temsili şekilde okumalar yaptığı, çağdaşlarından Yusuf Ziya'nın «Portreler» adındaki kitabında da anlatılmaktadır.⁷

«Sık sık Sultanahmet'te, toprak sokaktaki evinde toplanır, yer, içer, konuşur, yatarlık... Onun kadar nazik ve nezâketini onun kadar sezdirmeyen (Celâl Sâhir) insan hiç görmedim. Kendi karyolasını dalmâ bana verir, misâfirini rahat ettirmekle kendi rahatsızlığını unutturdu.

Bu gecelerden bir tânesini hâlâ hatırlarım. Ömer Seyfettin, 'Mahçupluk İmtihanı' isimli bir komedi yazmıştı. Onu okudu bize. Buna okudu demek yanlışır. Bütün rolleri, şahısların sesleri, tavırları, mimikleri ile tek başına oynamıştı. Gülmüştük, katıla katıla, gözlerimizden yaşlar akararak gülmüştük...»

«Mahçupluk İmtihanı'nın Celâl Sâhir'in evinde okunuşunda bulunanlardan biri, Halit Fahri, «Edebiyatçılar Geçiyor» adındaki kitabında şunları yazıyor:⁸

«...Ömer'in ölümünden bir kaç ay evvel, bir gece de İstanbul'da, Celâl Sâhir'in evinde misâfir kalmıştık. Salonunda Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Faruk Nâfiz ve Ömer vardı. Gece bir aralık İbrahim Alâattin de gelmişti. Celâl Sâhir, o sene her ay bizim hepimizin son yazdığımız şiirleri bir yere toplayıp - Nâzım Hikmet'in ilk şiirleri de dâhil olarak - seri kitaplar hâlinde neşrediyordu. Birinci Kitap, İkinci Kitap, Üçüncü diye... Önce bu kitaplar-

daki şiirlerden bahsettik, en son yazılan parçaları okuduk, nihayet sıra Ömer'e geldi:

— Ömer, sen de birşey oku!

Dedik. Nazlanmadan:

— Pekî, dedi, size son yazdığım bir yazamı okuyayım, canecığım.

Ve okudu. Bu okuduğu, bilâhare Dürülbedayî'de temsil edildiğini sandığım bir perdelik bir komedi idi: 'Mahcupluk İmtihanı'.

Eser çok gülünçtü. Fakat en gülünç ve orijinal tarafta, komedinin şahıslarından birinin kuş dili ile konuşması ve Ömer'in bu dili taklid ederek okuması idi. Okurken ayağa kalkıyor, gene oturuyor, gene kalkıyor, ellerile garip işaretler, jestler yapıyor ve artık elindeki kâğıtlara bile bakmadan civıltıyordu:

— Seka, meka, kiki, miki!...

Ne hüeyim, işte böyle bir takım sesler ve bazıları manâlı cümlelerin bu dille uydurulmuş acayip şekilleri!

Ah, o gece ne kadar eğlenmiş, Ömer'in neşesinden ne kadar neşe almıştık.»

Bütün bunlardan başka. Ömer Seyfettin'in, adları duyulan, dergi ve gazetelerde adları ilân olunan, ama yayınlanmaları bir türlü kısmet olmıyan eserleri de vardır. Bunların da hemen hepsi hikâye ve roman türlerindedir.

Bir tanesi «Ararken» adını taşıyan bir roman taslağıdır. Böyle bir roman üzerinde çalıştığını son anı defterindeki notlardan anlıyoruz. 7 kânûnevvel 1917 tarihli bir notunda şunları yazmaktadır:

«...kırmızı çuha örtülü masanın başına geçiyorum. Sağındaki kütüphanenin raflarında bir kaç tane yarım kalmış roman, düzeltilecek hikâye var... Zihnimde plânını hazırladığım «Ararken» romanına başlasam diyorum. Bu roman, azıcık ısmarlama bir şey olacak: mu-bitimizde milli Türk kadını yok!.. Alaturkularla alaf-rangalar var. Alaturkular hayatta geri kalmış, hâlâ ümmet devrinin zihniyeti ile yaşayan zavallılar... Bunlar model Türk kadını olamazlar. Medeniyete giren, Avru-

palılaşanlarsa, onlar da milli değil!. Kimi Fransız, kimi İngiliz, kimi Alman ferbiyesi almış kuklalar... Evlenmek isteyen bir genç kendisine karı ararken bu kuklaları görecek! Bir türlü hâlis «Türk emmüze»ni bulamıyacak. Kahramanın, ararken epeyce gülünç şeyler de seyredecek.

Bu romanın bütün eşhâsı hayâlimde hazır... Ama yazmak için, hani o içerden gelen şevk eksik!..»

Onun bu romanı 1919 yılı yaz aylarında bile bitmemiş olacak ki, 24 ağustos 1919 tarihinde çıkmaya başlıyan «Türk Dünyası» gazetesinde, Ömer Seyfettin'in «Koroğlu Kimdi?» destanından sonra «...Sonu» adındaki romanının tefrika edileceği ilân edilirken araya Reşat Nuri'nin «Tanrı Misafiri» adındaki uzun hikâyesinin tefrikası girmektedir. Ama bu gazete sürekli olarak Ömer Seyfettin'in «...Sonu» romanının yayınlanacağını ilân edip durmaktadır. İlâna göre, bu roman, «Bekârlık Sultanlıktır» felsefesini tâkibeden bir gencin feci âkibetini tasvir edecekmiş. Bu eser aslında, anı defterinde sözünü ettiği «Ararken» romanından başka birşey değil.

Bir türlü yayın alanına konulamıyan bu eserin başlangıç bölümüne âit müsveddeleri ölümünden hayli sonra arkadaşı Ali Cânîp'in yayınladığını görüyoruz: «Sultanlığın Sonu» — «Sultanlığın Başı».

Bu parça Ömer Seyfettin'in on yaşlarındayken Kocamustafapaşa'da dedesinin konağındaki hayatını tasvir etmektedir. Yazılıp meydana çıkarılabilsen, bu eserin, Ömer Seyfettin'in anı defterlerindeki malzemeyi geniş ölçüde kapsıyacağını sanıyorum.

Onun ölümü sıralarında adı duyulup da ortaya çıkmıyan bir başka eseri de «Foya» adındaki mizahî romanıdır. Yine 13 teşrin-evvel 1919 (1335) tarihli «Türk Dünyası» gazetesindeki bir ilânda Ömer Seyfettin'in «Foya» adındaki mizâh romanını yayınlıyacakları haber verilmektedir. Verilen bilgiye göre «evvelce vaadettikleri 'Sonu' namın-

daki eserini neşretmekten sahibi vaz geçmiştir». İlânda bu eserin adını «...Sonu» diye ilân ettikleri hâlde eserin gerçek adının bu olmadığı da bildiriliyor. Bu konuda gazete sansüre uğrayınca, isim de kaldırılmış. Ömer Seyfettin de eserinin yayınlanırken daha çok müdâheleye uğraması ihtimâlinde endişe ederek yayınlanmasını uygun görmemiş. Bu romanın yayınlanmasını engelleyen nedenler üzerinde gazetede daha fazla bilgi verilmiyor. Eserin adının bile sansür edilmesine bakılırsa, Ömer Seyfettin'in endişesi yerindedir.

Ömer Seyfettin'in arkadaşı Ali Cânip, bu «Foya» romanının terekede çıkan bir parçasını daha sonra yayınladı.¹⁰ Bu romanda, parti çevrelerinde kümelenen talancıları, Birinci Dünya Savaşı'nda halkın açlık ve sefâletinden milyonlar vuran savaş zenginlerini anlattığı, sonradan yayınlanan bu parçadan anlaşılmaktadır.

Onun son günlerinde «Talışu Frenkleri» adile bir roman tasarladığını, ama yazamadığını Şerif Hulusi haber veriyor.¹¹ Yine Şerif Hulusi'nin haber verdiği tasarımlardan biri olan «Akropol Hacısı»nın, aslında «Efruz Bey» roman serisinin bir bölümü olarak düşünüldüğünü sanıyorum.¹²

Ömer Seyfettin'in öldüğü sıralarda yarım kalmış bazı hikâyelerinin terekkesinden çıktığını Ali Cânip yazmıştı. Bunlardan «Kurt Hocanın Boynuzu» hikâyesinin bir taslağını görmüş, «Kazın Ayağı» hikâyesinin müsveddelerini de sonradan yayınlamıştı.¹³

Yine Şerif Hulusi, Ahmet Halit kitabevindeki müsveddeler arasında «Tamah ve Namaz» adındaki bir hikâyenin bir sayfalık müsveddesine rasladığını da haber vermektedir.¹⁴

Ömer Seyfettin'in derlenip düzene konulmamış eserlerinden bir bölümü de şiirleridir. İlk denemelerinden başlayarak son günlerine kadar onun yazdığı ve yayınladığı şiirler çeşitli dergilerde dağınık kalmış, üzerinde hiç durul-

mamıştır.

Onun kaybolan ve ancak iki bölümü ele geçebilen (Balkan devresi anı defterinin bir parçası ile son anı defteri) günlükleri, toplu eserlerine giremeyen yazılarının en önemli ve değerli olan bölümü idi. Hayatının en önemli olayları ile yaşadığı çevrelerin gerçeklerini yansıtan bu defterlerinden yer yer buraya parçalar aldık. Yukarıdaki bölümlerde hikâyelerine yansıyan anı parçalarının dışında, «Balkan Harbi Ruznâmesi» adını taşıyan bir defteri Yunanistan'da esirlikteyken tamamladığını biliyorduk. Bu ruznâme, son günlüğündeki notlarına bakılırsa, ablası Gülsüm Hanım'ın oğlu Şerâfettin'de kalmış, onun Mütâreke yıllarında «Sezâ-yı Nûr» vapuru ile batmasından sonra kaybolmuştu.¹⁵ Bu anı defterinin son günlerde «Hayat» dergisinde tefrika edildiğini gördük.¹⁶

7 aralık 1917 ile 4 kasım 1918 tarihleri arasında, İstanbul'un işgâl günlerine kadar yazılan son anı defteri de bir süre elden ele dolaştıktan sonra kızı Güner Elgen'de kalmış, bu kitabın hazırlandığı sırada da bana verilmişti. Ali Cânip başta olmak üzere bir çok kimseler bu günlüklerden alarak parçalar yayınlamışlardır. Ötede beride yazılanlar ve konuşulanlar da, Ömer Seyfettin'in son günlerindeki ruh buhranlarını tasvir eden bir başka anı defterinin varlığı söyleniyorsa da, elde kalan biricik günlüğü yukarıdaki tarihler arasını alan bir defterden ibârettir.

Bu konuda Halit Fahri Ozansoy şunları yazıyor:¹⁷

«...eski ve aziz arkadaşı Ali Cânip'in bulduğu bir ruznâme, Ömer'in ruznâmesi, bunu bütün acılığı ile ortaya koymuştu. Hakikaten Ömer ölmese de belki çok geçmeden çıldıracaktı. Kendi el yazısı ile doldurduğu küçük defterdeki bir not, bir gün Ömer'in güneşten ne kadar ızdırap duyduğunu ve perdeleri indirip yatağının üstüne yüzükoyun kapanarak nasıl inlediğini tesbit ediyordu. Bunu ilk defa Cânip'ten işittiğim zaman dehşet içinde donmuş kalmıştım.»

25. «Kaybolmuş Eserleri - Tasarıları - Tiyatro Eserleri Üzerinde» arabölümünün notları.

- 1) Öğretmen Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952. Bu düşünceleri çevresine yayılmış olmalı ki, Ziya Gökalp bir konuşmasında, ona, editör olup kendi kitaplarını basmasını, sermaye bulunabileceğini söylüyor (Son anı defteri, 7 nisan 1918). Ayrıca bakınız, bölüm: 18.
- 2) Öğretmen Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952.
- 3) M. Nermi Beyle Konuşmalar: 18 aralık 1963.
- 4) Hakki Sühâ Gezgin, Ömer Seyfettin'in Ye's Yıldönümü (Kurun gazetesi, 6 mart 1938).
- 5) Refik Ahmet, Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu. Cilt 2. - İstanbul: 1934, s. 45.
- 6) Aka Gündüzle Konuşmalar: 7 ağustos 1953, Keçiören - Ankara.
- 7) Yusuf Ziya Ortaç, Portreler. - İstanbul: 1960, s. 73. Bu oyun ölümünden az önce yazılmış olmalıdır.
- 8) Hâlit Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Geçiyor. Kanaat Kt. - İstanbul: 1937, s. 78.
- 9) Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Hayatı ve Eserleri. Muallim Ahmet Hâlit Kt. - İstanbul: 1935, s. 176-183.
- 10) Aynı eser, s. 116 - 175.
- 11) Ömer Seyfettin Külliyyâtı. Cilt: I, Gizli Mabet. - İstanbul: 1957. Notlar ve varyantlar bölümü, s. 95.
- 12) Ömer Seyfettin Külliyyâtı. Cilt: 10, Nokta. - İstanbul: 1956. Notlar ve varyantlar bölümü, s. 98.
- 13) Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Remzi kt. - İstanbul: 1947, s. 32/33.
- 14) Ömer Seyfettin Külliyyâtı. Cilt: 10, Nokta. - İstanbul: 1956, notlar ve varyantlar bölümü, s. 94.
- 15) «Ben şimdiye kadar bir çok ruznâmeye başladım. Yalnız birisini tamamladım. O da Balkan Harbi. Yunanistan esirliği sırasında yazdığımdır. Bu küçük cep defteri şimdî yeğenim Şerâfettin'de... Ne vakit kireli sayfalarını aşsam, o müthiş bozgunun sefâletlerini hatırlarım...» (7 kânunvevvel 1917).
- 16) Ömer Seyfettin'in Balkan Hâtıraları. 1 - 11 (Hayat dergisi. Yıl 11, sayı 3 - 13. 12 ocak - 23 mart 1967). Bu konuda 11. sayılı arabölümüne bakınız.
- 17) H. Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Geçiyor. Kanaat Kt. - İstanbul: s. 79.

26. Son Günleri - Anadolu'da Milli Kurtuluş Hareketleri - Hastalığı ve Ölümü

İttihatçılar, bilinen şartlar altında memleketi terkettikten sonra, onlarla işbirliğine koşuldıkları hâlde kaçamayanlar veya kaçmak istemiyenler, Merkez-i Umûmî üyeleri, tevkif edilip Malta Adası'na sürülecekler, parti kademelerinde çeşitli vesilelerle adları duyulmuş, bazı karışık sorunlara karışmış kimseler mahkemeye çekilecekler, bunların dışında göze batanlar da muhâlif cephe ve basını tarafından her fırsattan faydalanılarak hırpalanacaklardır.

Anadolu'da milli hareketler başladığı sıralarda, İstanbul'da İttihâtçı - İtilâfçı çekişmeleri en hararetli devrini yaşıyordu. 30 ekim 1918 de «Mondros Mütârekesi»ni imzalamış bulunan İzzet Paşa kabinesinin, 25 günlük çabalamalarından sonra, İtilâf devletleri temsilcilerinin Mütâreke hükümlerine dayanarak İstanbul'a gelmeleri gerçekleşince, 8 kasım 1918 de istifâyaya zorlandığını görüyoruz. Belli başlı bir kaç İttihâtçı lider savuşmuştu, ama İttihâtçı meclis çoğunluğuna dayanan, aralarında İttihâtçı nâzırlar da bulunan bu kabine, şartlar ağırlaştıkça baskıya dayanmamıştı. Basın ve muhâlefet, bu kısa ömürlü kabineyi, savaş sorumluları ile birlikte çok ağır şartlar taşıyan mütârekeyi imzalamak, İttihâtçı ileri gelenlerinin kaçmalarına imkân vermekle suçluyordu. Çok yaşlı ve eski bir

devlet adamı olan Tevfik Paşa, bu karışık durumda, üyelerinin âcizleri üzerinde çeşitli rivâyetler dolaşan kabinesini kuruyordu (11 kasım 1919). İki gün sonra 13 kasım 1919 da, 55 gemiden kurulu İtilâf devletleri filosu (22 İngiliz, 17 İtalyan, 12 Fransız, 4 Yunanlı) Dolmabahçe önünde demirliyordu. Gemilerden hemen karaya asker çıkarılıyor, şehrin çeşitli bölgelerinin işgâline başlanıyordu. Yunan gemileriyle askerlerinin de gelmeleri, bize verilen garantilere aykırı olmakla birlikte, önlenmesi de hükûmetçe kâbil olmayan bir olup bitti hâline gelmiş, İstanbul Rumları da taşkınlıklara başlamışlardı. Limanlar ve demiryolları boyunca gelişen ve yurd içlerine doğru genişleyen, Mütâreke hükûmlerine uygun işgâl hareketleri yavaş yavaş gelişmeğe başlıyordu. 21 aralık 1919 da «Meclis-i Mebûsân» feshediliyor. Bu dağılışın başlıca nedeni, gelişen yeni şartlar karşısında, çoğunluğu ile İttihâteçi olan meclisin Mütâreke hükûmlerine ayak uyduramayışı idi. Gazeteler, feshi gerektiren nedenleri sıralıyorlar, işgâlden cesâret alan muhâlefet ise, «İttihât ve Terakki» ye son darbesini indirmek için sabırsızlanıyordu. Tevfik Paşa, ayın 19 unda, önce güven oyu veren meclisin, kendisini düşürmeğe hazırlandığını haber alıyor. İşgâl yüzünden bir çok yerlerde artık yeni seçimlere de gidilemeyeceği bilinmekle birlikte, padişâhın, muhâlefetin ve işgâl makamlarının baskısı altında, «İttihât ve Terakki»nin teşkilât ve meşru topluluğundan yakasını sıyrmağa çalıştığını ve anayasaya dayanarak meclisi dağıttığını görüyoruz.

30 ocak 1919 da İttihâteçilerin o kadar özlenen ve geciken tevkiflerine başlanıyor. İleri gelenlerin 2 / 3 kasım 1918 deki kaçmalarından bir yıl sonra, muhâlif gazetelerin açtıkları azgın bir suçlama kampanyasının hazırladığı uygun bir hava içinde, Tevfik Paşa hükûmetinin İttihâteçileri tevkife karar verebildiğini görüyoruz. İlk gününde, aralarında İsmail Canbolat, Hüseyin Cahit, Kara Kemal ve

Hastalığı ve ölümlü nedeni araştırılmıyan Ö. Seyfettin Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastahanesinin otopsi masasında. Bu fotoyu kitaplık memuru çekmiş. Cesedin üstüne elini koyan otopsiçileri yapan Sivasslı bir hafeme. Çevresinde öğrenciler. Üstü ilköğretme ve sâbit çıkma kimseler yok ortalıkta...

Ziya Gökalp olmak üzere 27 kişinin, bir kaç gün içinde de hepsi 97 kişinin tutuklandığını görüyoruz.

O günlerde suçlama kampanyasının bayraktarlığını Ali Kemal yapıyor, İttihatçılar ve bu arada Ziya Gökalp aleyhine sert yazılar yazıyordu. Gökalp'in «siyâset gibi edebiyatı da zehirlediğini» ileri sürüyor, ona «divâne ve mecnun» diyordu. «Merkez-i Umumi'nin fikren başına geçen o olduğu gibi, bütün Dârülfünûn'u da re'sen idâre eden o idi» (5 Eylül 1335/1919).

Bu sıralarda Ömer Seyfettin'in de tevkif edileceği rivâyetleri ortalıkta çalkalanıyordu. Ama tutuklamaları bu ölçüde yaymağa bir türlü cesâret edemiyorlardı. Yıkılışın kâbus gibi üzerlerine çöken o acıklı günlerinde, Ömer Seyfettin'in, alıp götürülmesi artık bir saat meselesi hâline gelen Ziya Gökalp'in yanından ayrılmadığını görüyoruz. Tevkifinden bir hafta önce Ali Kemal'in gazetesinde «Ziya Gökalp idâm edilmelidir!» başlıklı bir başyazı çıkmıştı.¹ Gökalp o gün yine Dârülfünûn'daki dersine gitmiş, bu yazı dolayısı ile görüşlerini öğrenmek isteyen öğrencilerine, «İçtimâî bir hâdise» diyerek dersine başlamıştı. Ziya Gökalp'in kızı Seniha Hanım, bu günlere değinen anılarında şunları anlatıyor:²

«...o günlerde babam çok müteessirdi. Ya okuyor, ya dalgın dalgın düşünüyordu. O günlerde Ömer Seyfettin, Yahya Kemal ve arkadaşları sık sık bize gelirler, babamla uzun uzun konuşurlardı. Günün birinde İttihât ve Terakki'nin Merkezi Umûmi azalarının yurt dışına gidecekleri duyuldu. Bunlar, babamı da beraber götürmek için ısrâr ediyorlardı... Babam tasavvur edilen bütün fenâ ihtimâllere rağmen memleketten ayrılamıyacağını ileri sürüyordu. Bir kaç defa Ömer Seyfettin:

— Ziyâ Bey, içteklî düşmanlarımız, dıştan gelecek düşmanlarımızla birleşerek size büyük fenalık yapabilirler. Halbuki siz bu memlekete lâzımsınız. Siz kurtulmalısınız.

diyordu. Babam, Ömer Seyfettin'in bu mâsum teklifini reddediyordu.

— Ben her zaman dışık alımla hesap vermeğe hazırım.

Diyordu. Bu görüşmelerden, Ömer Seyfettin, daimâ acı bir hüznle ayrılır, fakat her gelişinde aynı fîdrleri telrar ederdi.

Gökalp'i, üniversitede ders verdiği bir gün gelip almışlardı (30 Ocak 1919). O acılı günün akşamı kendilerini evlerinde ziyârete gelen Ömer Seyfettin için, Seniha Hanım şunları söylemektedir:³

«...Ömer Seyfettin bizdeydi. O acı günlerimizde bu temiz, idealist adam, bir kardeş gibi aramızda kaldı. Bizim kadar o da telaş ediyor ve ağlıyordu. Hele babamın tevkifinden bir gün önce, Ömer Seyfettin, bir şâir sezisi ile babamın uğrayacağı felâketi anlamış, babama, DÂRÜLFÜNÛN'daki derslerine gitmemesini ve gizlenmesini yalvararak rica etmişti. Fakat babam, lâkâyd ve korkusuz, bildiğinden şaşmamış, derslerine devam etmişti. Fakat günün birinde onu DÂRÜLFÜNÛN'dan alıp götürmüşlerdi. Üç ay kadar Bekirağa Bölüğü'nde mahbus kalan babamızı sık sık ziyâret ederdik. O sırada gazetelerden bir kısmı babamın idâm olunacağından bahsediyorlardı. Her divânı harbe gidip geldikçe, bir ölüm korkusunun havası içinde kederli kederli düşünür dururduk. Bu günlerde bize kurtuluş tesellisini daimâ Ömer Seyfettin getirirdi. Ömer Seyfettin, bize her geldikçe:

— Cancağzım, korkmayınız, babanız temiz bir adamdır. Ona kimse fenâlık yapamaz. Derdi.

8 şubat 1919 da Rumeli'deki düşman orduları başkomutanı general Franchet d'Esperey'in, beyaz bir at üzerinde, çığırtkan azınlıkların rezilce yaygaraları arasında, bir fâtihi edâsile İstanbul'a girişi, yıkıntının ızdırâbı içinde şaşırarak İstanbullular için büyük bir darbe oluyor, gaze-

telerde cesur kükreyişler ve protestolar birbirini kovalyordu.

Hemen bir hafta sonra, 15 şubatta düşman, Mütâreke hükümlerini bir yana bırakarak devlet ve idâreyi kontrol altına alıyor, sansüre ve polise katılıyordu. İşte bu hava içinde, savaş sorumluları, Ermeni sürgünü ve kesimini düzenledikleri iddia edilenler, bir kısım vurguncuların özel bir örfî divânı harpte yargılanmalarını isteyen hükümet teklifini, padişah, anayasaya aykırı bularak reddedince, basın, hükûmete saldırılarını arttırıyor, muhâlifler yaklaşan intikam gününün ateşile ortalığı yaygaraya boğuyorlardı. Bir yandan «Hürriyet ve İtilâfçılar» Ferid Paşa'nın aracılığı ile iktidâra geçmek için fırıldaklar çevirirlerken, öte yandan şımarık Fransız generali, Tevfik Paşa'yı Fransız sefâretine çağırarak tehdit ediyor. Tevkif edilen İttihâtçılar divânı harbe verilmezlerse, İtilâf devletlerince tutuklanıp yargılanacakları ileri sürülüyor. Padişah da ilk kararından dönmeyince, Tevfik Paşa istifâ zorunda kalıyor. 4 mart 1919 da da Ferid Paşa kabineyi kuruyor. Tevfik Paşa kabinesinin kurmak ve işletmek istediği divânı harbi anayasaya aykırı bulan padişah, Ferid Paşa'nın yalnız askerlerden kurduğu divânı harbi kabul ediyor. Yeni ve geniş ölçüdeki tevkifler işte bu divânı harbin emirleriyle yapılyordu. 10 mart 1919 da başlıyan bu tutuklamalar, Damad Ferid idâresinde, hemen her gün bir sürekin avı heyecanile ortalığı velveleye vererek sürüp gidiyordu. İtilâfçılar, İttihâtçı avına çıkmışlar, yıkılışın korkunç dramı ortasında kin ve intikam doygunluğu içinde mest oluyorlardı.

O günlerde İstanbul gazetelerini sayfa sayfa kaplıyan divânı harp yargılama zabıtları içinde en ilgi çekenini ve hazine yankılar uyandıranını, Boğazlıyan kaymakamı ve Yozgat mutasarrıf vekili Kemal Bey'in, Ermeni sürgün ve kırımı sorumlularının hesaba çekilmelerini anlatanını olmuştı. Kırım ve sürgünlerden sorumlu gösterilen Kemal Bey, Damat

Ferid Hükümetinin İtilâf devletlerine hoş görünme politikasının kurbanı olacaktır. El çabukluğuna getirilen, Ermeni asıllı tanıkların birbirini tutmayan ifâdelerini yayınlıyan gazetelerin iyice körüklediği bir hava içinde yürüyen yargılamalar, geride kalan İttihâtçılarını, kamu oyu karşısında karmaşık bir vicdân muhâsebesi baskısı altında bırakılyordu. İttihâtçıların bir bölümü tevkif edilip sürgüne yollanırken, bir bölümü de idâm altında çetin bir suçlamaya uğruyorlar, henüz tutuklanmıyanlar da, üzerlerine çevrilen ezici bakışlar altında başını ve sonunu iyice belirlemedikleri bir garip sorumluluğun baskısı altında eziliyorlardı.

O günlerde herkesi birbirine düşüren, düşmana yaranma yarışına girmiş olan politikacıların, yıkılışı büsbütün sefil ve alçaltıcı bir dereceye indiren davranışların karşısında direnen kimseler ve gazeteler de vardı. O günlerin, insanları kolaylıkla lekeliyen şartları altında nâmuslu İttihâtçılarını savunan, Kemal Bey gibilerini kurtarmak isteyen gazeteler de vardı.

Daha Mütâreke'nin ilk günlerinde, Anadolu'da başlıyan ve gelişen «Kuvvâyi Milliye» hareketleri karşısında da İstanbul gazeteleri ikiye ayrılmıştı. «Akşam», «İkdam», «Yeni Gün», «Tasvir», «Vakit» gazeteleri «memleket gazeteleri» grubunu teşkil ediyorlar, Anadolu'daki gelişmeleri, şartların uygunluğu ölçüsünde destekler bir yol tutuyorlardı. Buna karşılık «Alemdâr» ve «Peyâm-ı Sabah» gazeteleri de, yavaş yavaş toparlanan, üzerlerine çullanan «suçkuma ve oç alma» kampanyasına karşı direnmeğe geçen milliyetçi çevrelerce «mâhut gazeteler» diye adlandırılıyorlardı. Bunlar, Anadolu'da başlıyan, yer yer varlık gösteren «Kuvvâyi Milliye» hareketlerini, devleti Cihan Savaşı'na sokup başına olmadık belâlar getiren, üstelik İstanbul'un da işğaline sebep olan hâin İttihâtçıların sonu gelmez azgınlıklarının akâmete mahkûm yeni bir serüveni

olarak gösteriyorlar, memleketin kurtuluşunu da Avrupa devletleriyle yapılacak bir anlaşma umuduna bağlıyorlardı. Ama olaylar büsbütün başka bir yolda geliyordu. Yıkıştan sonraki iç direnmelerin de çözülüp dağıldıklarını gören, biricik milliyetçi örgüt durumunda olan İttihâtcıların da, kendi çıkarlarına uygun düşen bir kampanya ile ezilip hırpalandıklarını büyük bir memnunlukla gören İtilâf devletleri, Mütâreke hükümlerini çok aşan, Türkiye'yi parçalamaya yönelik yeni plânlarını uygulamaya girişiyorlardı.

8 nisan 1919 günü, öğleden sonra, divânı harp kararı ile idâma mahkûm edilen zavallı Boğazlıyan kaymakamı Kemal Bey'in Beyazıt Meydanı'nda asıldığını görenler, bu mâsum insanın darağacında sallanan cesedi karşısında ağır bir şamanın vicdânlarına indiğini, içine yuvarlandıkları sefil durumun acılığını iyice duyuyorlardı. Kemal Bey'in sararmış yüzünü darağacında seyredenler, oraya asılanın kendileri olduğunu, kendi alçaklıkları ve şaşkınlıklarının ilmi olup boğazlarına geçtiğini artık anlamağa başlıyorlardı. O günlerde hapsedilmek, sürgünlere gönderilmek, Anadolu'ya geçip Millî güçlere katılmak, İttihâtcılar için ızdırapları dindirici bir teselli oluyor; ama İstanbul'da bütün bu olayların içinde bir İttihâtcı olarak yasanın azabını çekenler için de, şartlar günden güne daha yıkıcı bir hâle geliyordu.

O gün, Kemal Bey'in cesedini, Askerî Tıbbiye'nin öğrenci temsilcileri, akşama doğru kucaklayıp Sirkeci'den Kadıköyü'ne bir istimbotla naklediyorlar. Cenâze, Moda'daki evine getiriliyor. Gömme töreni, 10 nisan perşembe gününe bırakılıyor. O gün düzenlenen tören, bir gösteri, bir direnme, oldukça sert bir protesto şeklini alıyor. Damad Ferit, ertesi günü uzun bir bildiri yayınlıyarak organizatörlerin şiddetle cezalandırılacakları tehdidini savurmakla birlikte, yavaş yavaş birleşen, zulüm ve cinâyet karşısında artık çekingenliklerini terketmeğe başlıyan aydın-

ların üzerlerine daha baskın varmaktan da çekiniyor.

19 nisan 1919 da Kars Ermeniler, Ardahan Gürcüler, 29 nisan da Antalya İtalyanlar, Urfa, Ayntap, Maraş ve Adana Fransızlar, 11 mayısta Fethiye Yunanlılar, 13 mayısta Kuşadası İtalyanlar tarafından birbiri peşine işgâl ediliyor. Aralarında bir yarış başlamıştır. Hele 15 mayıs 1919 da İzmir'in, gâlip devletlerin himâyeleri altında Yunanlılara işgâl ettirilmesi, yavaş yavaş toparlanmaya başlıyan direnme hareketlerinin kesin bir dönemeci olmuştur. İzmir'in Yunanlılarca işgâli, Millî Kurtuluş hareketinin hızlanmasının en büyük iteleyici gücü oldu. Millî direnmelerin savaş alanındaki ilk belirtileri, Batı Anadolu'da bütün mayıs ve haziran aylarında sürüp giderken, siyâsî alanda ilk kıpırdanmalar da İstanbul'da başlıyor. 23 mayıs 1919 gününden başlayarak Fatih ve Sultan Ahmet meydanlarında büyük mitingler düzenleniyor, câmilere minâreleri arasına kara bayraklar geriliyor, gazeteler ve dergiler kara çerçevesi mâtem sayıları çıkarıyorlar.

Mondros Mütârekesi'nin nasıl uygulandığını, son olayların aynasından gören doğu vilâyetlerinde, 23 temmuz 1919 da «Erzurum Kongresi», 4 eylülde «Sivas Kongresi» toplanıyor. Bu millî direnme hareketleri karşısında istifâ eden Damad Ferit Paşa'nın yeniden sadrazamlığa getirilişi, o günlerdeki şaşkınlığın açık bir örneğidir.

«Bekirâğa Bölüğü»nde tutuklu bulunan İttihâtcıların Anadolu'ya kaçırılmaları için her türlü tertibat alınıp tam harekete geçileceği sırada, İngilizlerin davranıp 27 mayıs 1919 günü sabah erkenden hepsini kamyonlara doldurup önce bir gemiye yüklemeleri, sonra Malta'ya göndermeleri, direnme ve örgütlenme hareketleri karşısında kapıldıkları endişenin ölçüsünü açıkça gösteriyordu.

Bu sırada Paris Kongresi'nden başarısızlıkla dönen Ferit Paşa'nın kabinesini yenileyerek üçüncü defa sadrazam olduğunu görüyoruz. Anadolu'daki yavaş yavaş yayıl-

mağa başlayan işgâl hareketlerine karşı çıkan millî örgütlenmeleri İtilâf devletleri dikkatle izleyip hesaba katarlar-ken, Damad Ferid'in de «Kuvvay-ı Milliye» hareketlerine karşı zaptiye neferliğinden yetişme çerkes Anzavur Paşa'yı çıkardığını görüyoruz. İstilâcı düşmanla işbirliğine geçen «Kuvvay-ı İnzibâtiye», o sırada «Karakol Cemiyeti»nin örgütlendiği Marmara bölgesindeki «Kuvvay-ı Milliye»yi kovalamağa başlıyor.

«Sivas Kongresi»nde alınan kararlar gereğince, Damad Ferid'in, yıkıcı politikasının padişaha bir raporla ulaştırılması üzerine, istifâ etmek zorunda kalması, Ali Rıza Paşa'nın «Sivas Kongresi» temsil heyeti ile telgraf başında bir anlaşma yaparak sadrazamlığı kabulü, İstanbul hükümetinin Anadolu'daki millî hareketleri resmen kabulü anlamına geliyordu (2 ekim). Alınan kararlar arasında en önemsili, Millet Meclisi'nin derhal toplanması için seçimlere gidilmesi, ondan önce de gâlip devletlerle barış yapılması olmuştur. 12 ocak da Millet Meclisi açıldı, 28 ocakta da «Mîsâk-ı Milli» ilân edildi.

Anadolu'nun git gide artan bir tempoyla İstanbul üzerindeki nüfûz ve baskısını arttırmasını tehlikeli bulan İtilâf devletleri, aşırı isteklerle Ali Rıza Paşa'nın sadâretten düşmesine sebep oluyorlar (3 mart 1920). 8 mart 1920 de ise Salih Paşa sadrazamlığa gelirken, 16 mart 1920 de İstanbul'un gâlip devletlerce askeri işgâl altına alındığını görüyoruz. Aslında İstanbul işgâl altındaydı. Bu yeni hareket, gelişen direnmeler karşısında işgâlin genişletilmesi ve şiddetlendirilmesi anlamını taşıyordu.

Ömer Seyfettin'in, kendini kaybedecek ölçüde hastalandığı günlere kadar izliyerek özetlediğimiz bu olayların, onun hayat evrimi ile çok yakından ve içten içe bağlanarak yürüyen bir gidişi vardır.

İttihât ve Terakki'nin iktidarda bulunduğu ve hayatın bütün kesimlerini kontrolü altına alan bir baskı idâresi

kurduğu savaş yıllarında, bir çok gençlerin «iştihâ ve ihtirâslarını kabartan midevî ve cismânî zevkler, para, rahat, sefâhât, onun nazarında bimânâ şeylerdi. Yalnız bey-ninden yaşardı. Hiç bir gün edebiyatı başka şeylere vâsıl olmak için kolay çıkılır bir merdiven gibi telâkki etmedi. Gençler içinde bu kadar feragât ve cûşişle, münhasıran fikir âleminde kalmaş olanlar nâdirdir» diyor Yakup Kadri.⁴ Savaş yıllarının kâhık derecelerine varan sıkışık günlerinde, geçim sıkıntısı çektiğini anı defterindeki kayıtlardan öğreniyoruz.⁵ Buna rağmen, savaşın, İttihâtçıların önlerine açtığı talan imkânlarına iltifât etmiyen biri olarak sonuna kadar direndi. Bütün bunlara rağmen, verdiği yeminle içten bağlanarak İttihât ve Terakki'de görev almış bulunan Ömer Seyfettin, bu yıkılış ve ihânet günlerinde, nâmuslu bir insan olmakla birlikte, kendi takımının hırpalanışını, arkadaşlarının suçlanışını yakından görerek yaşamak zorunda kalmış, bunun acılarını çekmişti. Onun bir türlü teşhis edilemiyerek yanlış tedâviler yüzünden azgınlaşan hastalığının asıl nedeni, nefes nefes zehrini yuttuğu bütün bu olaylar ve felâketler olmuştu. Selânik günlerinde başlayan ve büyük savaşta sürüp giden o büyük destânî hülyâlardân sonra, kendi öz yurdunu düşman işgâli altına düşmüş görmenin verdiği utanç, suçluluk ve derin bir sorumluluk duygusu, bu sıkıntılı günlerinde, çevresini bir bulut gibi saran karanlığın içine nasıl düştüğünü, büyük üzüntülerin hızlandırdığı asâbî bir şeker hastalığının seyri içine nasıl yuvarlandığını arkadaşlarının notlarından öğreniyoruz. Ölçülü bir hayat yaşayan, içkisi ve sefâhâti olmayan, ev hayatına düşkün bu güçlü kuvvetli adam, savaşıardan kurtarabildiği o kavî bedenini, asabî şeker krizlerinin pençesinden kurtaramıyacaktır. Mütâreke yıllarındaki olayların onun ruhu üzerindeki yıkıcı etkilerini Hıfzı Tefvik'in notlarından öğreniyoruz.⁶

«...O, Kabataş sırtının Boğaz'a hâkim bir noktasında birden durarak bana elile denizi gösterdi, bu denize yabancu olan şeyleri gösterdi. Sonra daha uzakta, göğün maviliklerine karışmış gibi duran kubbeleri, minareleri gösterdi. Yüzünde dâimi şerâretini bir ân için gölgeliyen acı bir melâl doluşırken dedi ki:

— Askerlikten istifâmı verince, vatanıma olan borcumu hucabkla ödemek, yaşamak için de muharrirlikle kazanmak isterdim. Lâkin anıyorum ki, yeni'ten mâcerâlar arkasında koşmağa mecbur kalacağız...»

Hıfzı Tevfik'in bu konudaki anıları, Ömer Seyfettin'in hastalanıp yatağa düştüğü 23 şubat 1920 den daha önceki günlere, şubat ayının ilk haftasına âit olsa gerek. Onun hastalığa doğru nasıl içinden karararak yürüdüğünü, yine arkadaşı Hıfzı Tevfik'ten öğreniyoruz:⁷

«...Fakat yazık, hiç birimiz haberdâr olmadan, ölüm onu her gün biraz daha kendisine çekiyor. Ömer, dudaklarındaki handeyi, gözlerindeki ışığı muhafaza etmekle beraber, her gün biraz daha bizden uzaklaşıyordu. Bir gün, ölümünden onbeş gün evvel, Ömer'e, tramvayda rastgelmıştim.

— Nereye Ömer, mektebe mi?

Dedim.

— Evet.

Diye cevap verdi. Mektebe kadar beraberce geldik. Bu geliş son gelişt. O gün Ömer mektepte, her gün görmeğe alıştığımız neşesini, şerâretini bulamadı. Bilâkis düşünceli ve meyûs duruyordu. Yanına yaklaştım:

— Ömerciğim, hasta mısın? Düşüncelisin?

dedim. Herseye ve herkese kendisine mahsus tatlı bir istihzâ ile bakmağa alışan Ömer, kendisinde ilk defâ tesâdüf ettiğim bir melâl içinde ciddileşerek:

— Hastayım, hem eidden hastayım.

Dedi. Elleri paltosunun cebinde, başı omuzları arasına sıkışmış ve bütün vücudu oturduğu koltuğun üzerinde toplanmış, hüzülmüş gibiydi.

— Tevehhüm ediyorsun.

Demek istedim. Birden âdetâ kızar gibi oldu. Gözleriyle

gözlerimin tâ içine bakarak, derdini anlatamamış olmaktan bezgin:

— Ben fenâ hastayım.

Diyebildi. Ve ben derse girerken, zavallı Ömer, dersini bırakarak mektepten gitmeğe mecbur oldu.

Ömer'i iki gün sonra hasta yatağında gördüğüm zaman, bu yatağın onun için bir ölüm döşegi olacağını hiç hatırımdan geçirememiştim. O, mütebessim ve şen olmağa çalışarak:

— Vîlson'un hastalığına tutuldum, dedi, damarlarım çatlıyacak sanıyorum. Başımın bütün damarları atıyor. Bunu şimdiye kadar hiç bir doktor, hiç bir ilâç tevkif edemedi.

Sonra bir ân bütün ızdırabını unutarak dudaklarında tesbit ettiği suni tebessüm silindi, çehresinin bütün hatları daha ziyâde derinleşerek:

— Yeni bir havâdis var mı? Gazeten var mı?

Diye sordu...

Onun, ölümünden önceki günlerinde, bedenlen iyice düşkünleştiğini, iştahsızlıktan şikâyetçi olduğunu, arkadaşı Ali Cânîp'ten naklen Reşat Fuat adındaki bir yazar da anlatıyor:⁸

«Ömer Seyfettin merhum vefâtından biraz evvel iştahsızlıktan pek müstecki idi. Ağzına bir tek lokma girmiyor, ve bittabi günden güne kuvvetten düşüyordu. Bir gün Ali Cânîp Bey'le birlikte Bâbüali caddesinden aşağı iniyorlardı. Dilencinin biri Ömer'e doğru elini uzatıp yalvardı:

— Bir sadaka, açmı!

Ömer, herifin eline beş on para sıkıştırmakla beraber:

— Vallahi cancazım, dedi, hiç şikâyet etme. İkimiz de fakiriz, ama sen benden bahtiyarsın. Bak maşallah acıkıyorsun!

Ve bunu söylerken biçâre Ömer'in gözlerinde ilk olarak bir hased duygusu okunuyordu.»

Hıfzı Tevfik'in 19-21 şubat 1919 günlerine rastlayan bu

anlarından sonra, Ömer Seyfettin daha bir süre yatıp kalkıp, ayakta dolaşmış olmalıdır. Çünkü yakın arkadaşlarından bir diğeri olan Sedat Simavî, sahibi olduğu «Diken» dergisinde (1 nisan 1920), onun, ölümünden on gün önce, «İffet» adındaki küçük mizah fıkrasını «Diken»e getirdiğini anlatıyor. Bundan hemen sonraki olayları, yatağa düşüp ölüme doğru gidişini de yakın arkadaşı Ali Cânîp'in günlüğünün, bu konuya değinen, günü gününe yazılmış notlarından izliyebiliyoruz:⁹

«23 şubat pazartesi 1920 - Dün gece Ömer bizdeydi. Mektepte hastalannış, anneme:

— Hanım teyze, Cânîp gibi ben de sıtmaya tutuldum gâlibü, başım ağrıyor!
Diye şikâyet etti. Annem:

— Ah evlâdım, mevsim kis, soluklarda geç kalıyorsun. Kendini üsütüyorsun. Dur, sana ilhamur kaynata-yım, iç, erkence yat!

Dedi. Ömer hakikaten hasta... Bize geldikçe geç vakte kadar oturur, kahkahalarla konuşurduk. Bu gece mütemâdiyen «Başım, başım çok ağrıyor!» dan başka birşey söylemedi. İlamurunu içti. Ellişer santigradlık iki aspirin komprimesi de aldı, hemen yattı. Bu sabah erkenden o evine, ben de İstanbul'da işime gittim. Geç vakit döndüm, kendisine uğradım. Yatağın sobalı odasına sürüklemiş, yatmıştı.

— Nasılsın?

Dedim.

— Aman başım.. Sanki çatlıyacak.. Ne oluyorum, bilemiyorum.

Diye cevap verdi. Berâber bize gitmemizi teklif etti. «Yolda üşürüm de, daha fazla hastalanırım» diye reddetti.

24 şubat salı 1920- Erkenden Ömer'e gittim. Yataktı. Hep başından şikâyet ediyordu. Dün hemşiresine haber vermiştim. O da var. Bugün biraz neşeli buldum. Şundan bundan konuştuk. Ben Kadıköyü'ne indim. Komşumuz

doktor Hakkı Bey gelmiş: «nevralji» demiş. İlaç vermiş. Tekrar geldim. Ömer:

— İş berbat, dedi, nevralji, ya çok sürerse... Biz çalışarak para kazanır adamlarız. Mektep, gazete ne olacak?

Ömer'in hâli mâlum. Herşeyi mübâlagâlandırır. Hastalığı ehemmiyetli birşey değil. Fakat heyecana düşüyor. Kendisine bakmak için bir hizmetçi tuttuk.

25 şubat çarşamba 1920- Annemle beraber erkence Ömer'e gittik. Gittikçe hastalığından korkuyor. Fazla heyecan gösteriyor. Teselli ettim. İstanbul'a inmek mecbûriyetinde idim. Vapurda doktor Tevfik Rüştlü'ye rasgeldim. Hallâi anlattım. «Çok şey, dedi, yarın Neşet Ömer'i alı, berâber gelirim...». Geç vakit döndüm. Akşam gazetesi getirdim. Okudu. Öteberi konuştuk. Öyle sanıyorum ki, hastalığı ehemmiyetli birşey değil. Bir iki güne kadar geçecek. Fakat kendisinde teheyhûç fazla!

26 şubat perşembe 1920- Ömer hep öyle: başından şikâyet ediyor. Bu gün Köprülü-zâde Fuat geldi. Konuştuk. Bak-tım, lâf olursa alınamıyor. Heyecanı azalıyor. Şundan bundan, siyasiyât dedikodularından aşağı yukarı alayla bahsettik. Az çok neşeli var.

27 şubat cuma 1920- Bu gün hava pek güzel. Bulutsuz. Sabahleyin ikinci vapurla İstanbul'a indim. İşlerimi bitirdim. Çarçabuk döndüm. Ömer'e geldim. Biraz sonra Köprülü-zâde Fuat, bacanağı binbaşı Cemal Bey'le beraber geldiler. Konuştuk. Ömer artık başından şikâyet etmiyor: «geçti» diyor. Fakat şimdi de mütemâdiyen ellerinin parmaklarını uğuşturuyor. Hizmetçiye bileklerini sıkıyor. «Aman parmaklarım, sanki damrlarım çatlıyacak. Geriliyor» diye şikâyete başladı. «Böyle olmaz, dedim. Tevfik Rüştlü. Neşet Ömer'le gelecekti. Zâhir unuttu. Yarın biz gidelim!». Karar verdik.

28 şubat 1920- Bir araba tuttuk. İkimiz bindik. Neşet Ömer Bey'in evine gittik. Muâyene etti. Omuz başlarını sıkı: «Parnaklarımızın ağrısı fazlalıyor mu?» diye sordu. «Evet!» cevabını alınca «Navralji ile romatizma

karışık dedi. Reçete yazdı. Hâçları yaptırıldı. Eve döndük. Bu gün heyecanı yine fazılaşmıştı. Evde hizmetçi bileklerinin üstüne çıkarıyor, bütün ağırlığıyla bastırıyordu. Geç vakit hezeyânlara da başladı: «Bu ev benim değil. Ben bahriyeliyim gibi geliyor. Ben buraya ne zaman geldim?» Saçma sapın şeyler söylüyor.

29 şubat pazar 1920- Erkenden Ömer'e gittim. Hizmetçi söyledi. Bu gece epeyce hezeyânlar göstermiş. Ben gelmeden biraz evvel «Acaba hâfızamı toplayabilir miyim?» diye bir sayfalık birşey yazmış. Okudum. Doğru. «İşte merak etme, bak herşeyi biliyorsun. Ah Ömer, ah, bu senin heyecânın yok mu? Herşeyi o yapıyor!» dedim. Gece yarısına kadar annemle beraber bekledik. Hiç uyumadı. «Adelin» verdim. Bir tesiri görülmedi. Mütemâdın «Donum düşüyor!» diye yataktan kalkıyor. Abdesthâneye gidiyor, yine dönüp geliyor. Yatağa yatacağı zaman anneme elle selâm veriyor. Harareti 38.5. Neşet Ömer Bey'le telefonla konuştum. Yarın öğleden sonra gelecek. Gece sabaha karşı eve döndük.

1 mart pazartesi 1920- Uykusuzluktan hâlim harap. Saat on, Ömer'deyim. Ateşi devam ediyor. Gece bizden sonra tekrar hezeyâna başlamış: «Kuvvay-ı Milliye'den bir adam geldi!» diye söylenmiş. Neşet Ömer Bey gelmedi. Telefonla hâçlara devamımızı söyledi. Hastamız bu gün iyice. Güzel güzel konuştuk: «Ah, biraz uyuyabilsem, birşeyim kalmıyacak!» diyor.

2 mart salı 1920- Bu gün mektepte «Muallimin Meclisi» vardı. Ömer'e ancak akşam üzeri gelebildim. Hararet hep o: (38.5). Ne iniyor, ne çıkıyor. Uyku yok. Hezeyân pek az. Benimle fenâ konuşmadı. Hatta aldığım Temps gazetelerini okumağa çalıştı. Sonra «Gözlerim iyice görmüyor, sen oku» dedi. Bazı haberlere alâkâ gösterdi. Akşama doğru herşeyi iki görmeğe başladığını söyledi.

3 mart çarşamba 1920- Erkenden Ömer'e gittim. Bu gün pek iyi değil. Gece fenâ sayıklamış. Ben mektebe gittim. Derslerimi verdim. Döndüm geldim. Neşet Ömer Bey de geldi. Şimdi Ömer daha fenâ. Kendisini kaybediyor.

Sayıklıyor. Ara sıra birimizi tanıyor. Doktorla aşağı odada başbaşa konuştuk: bana esrâr kullanıp kullanmadığını sordu. «Bir hastalık çekti miydi?» dedi. «Bilemiyorum!» cevabını verdim. Karar verdik. «Fakülteye götüreceğiz. Doktorlar toplanacak, konsültasyon olacak.»

Bu gece hepimiz, annem, Ömer'in hemşiresi, ben nöbetleşe bekledik. Hiç uyumadı. Gaz sobası diye masa üstünde yanan lambaya saldırdı. Yatakta iki dakika aynı vaziyeti muhafaza edemiyor, bir taraftan öteki tarafına dönüyor. Zıplayıyor, açılıyor, «Üşüyeceksin!» diye itiraz edince, yorgana sarılıyor.

4 mart perşembe 1920- Pek bitâbım, sarhoş gibiyim. Bu gün Ömer'i, komşumuz Rıdvan Beyle beraber, Fakülte'ye götürdük. Hususî bir oda hazırlattık. Evden gaz sobasını da getirttik. Araba ile giderken biraz açıldı. Dalına kapalı duran göz kapaklarını kaldırıyor, fersiz gözlerle dışarı bakmak istiyordu. Hatta Haydarpaşa'ya yaklaştığımız zaman «Neredeyiz?» diye sordum. «Köprü! Köprü'nün yanında!» cevabını verdi. Şüphelendim. «Hangi köprü canım?» dedim. «Şey, şimendifer köprüsü. tren geçiyor, açılacak, geçeceğiz.» dedi. Doğruydum. Araba durmuş, geçen treni bekliyordu. Yokuşta kulağıma eğildim:

— Araba parasını ona verdirme, sen ver ha!
Değil. Böyle mâkûl sözlerle çok sevindim. Fakülte'nin merdivenlerini bizim muâvenetimizi reddederek kendiliğinden çıktı. Odasına gittik. Karyolasına yatırdık. Bir saat kadar oturduk.

— Ömer, benim de pek hâlim harap. Yarın istirahat etsem, cumartesi günü gelsem olmaz mı?
Diye sordum.

— Münâsip, münâsip!
Dedi.

5 mart cuma 1920- Bu gün öğleye kadar evde uyudum. Sonra sokağa çıktım. Arkadaşlardan dış tabibi Şevki Bey'le Cafer, Ömer'i ziyârete gelmişlerdi. Fakülte'ye götürdüğümüzü söyledim. Oraya gittiler.

6 mart cumartesi 1920- Öğle üzeri Fakülte'ye (Haydar-

paşa Hastahânesi) gittim. Doğru Ömer'in odasına girdim. Bitâp yatıyordu. Yaklaştım. Elini elime aldım. Ter içindeydi. Burununun delikleri kararımış gibiydi. Nefes de intizâmsızdı. Hizmetçi kadınlara sordum. Gece çok sayıdılar. «Burası hastahâne değil, tımarhâne.. Ben Cânîp'e gileceğim» demiş. Dalgındı. «Ömer, Ömer!» diye seslendim. Gâyet fersiz gözlerle bana baktı. «Tamdın mı?» dedim. Kendisine mahsus çabuk ifadeyle kafasını sallayarak «Cânîp!» dedi. Yine daldı. Kâğıdına baktım: harâr: 39.2, şeker litrede 28 (280 m/m). Bir müddet bekledim. Sonra tekrar seslendim:

— Ömer, konsültasyon günü yarınmış, erkenden gelirim, artık güleymiyen mi?

Kafasını salladı.

— Git git!

Dedim. Ye's içinde ayrıldım. Fakat hâlâ ümit ile doluydum. Çünkü Ömer ve ölüm birbirine tamamiyle yabancı iki şeydi.

Eve geldikten deniz kenarında hizmetçiye rasgeldim. Bana doğru koşuyordu.

— Ne var?

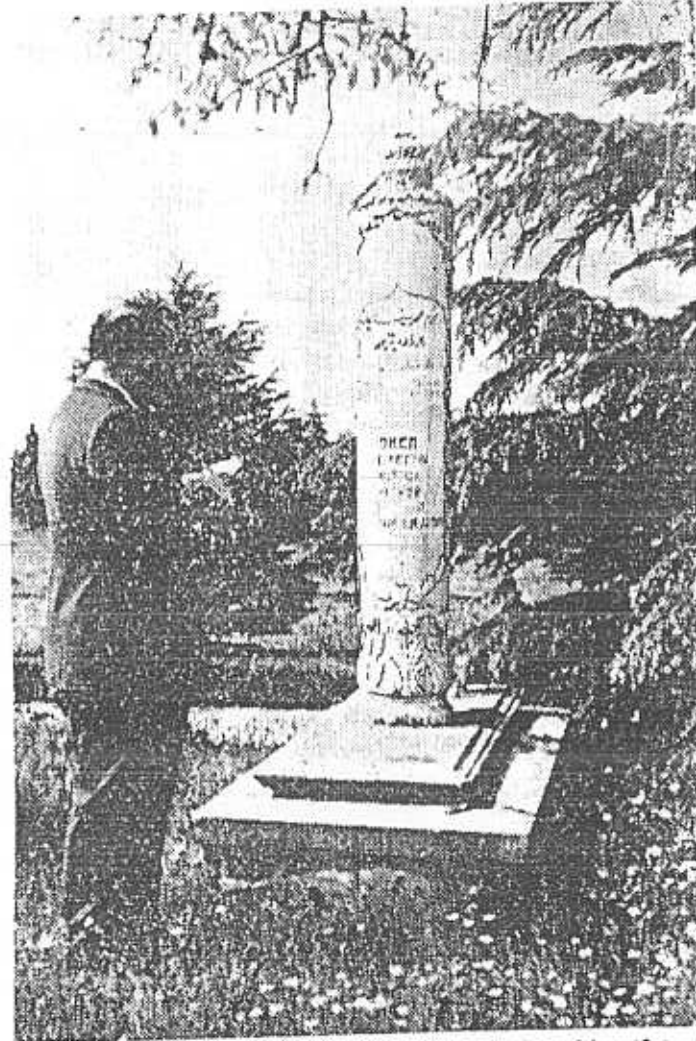
Dedim.

— Sizi Tıbbiye'den istiyorlarmış, Rıdvan Bey'lerde bekliyorlar.

Cevabım verdi. Soluk soluğa komşumuza gittim. Orta da bir fevkalâdehik vardı. Nihâyet anlaşıldı: Ömer ölmüş!..

İşte böyle. Türk hikâyeciliğinin büyük öncülerinden Ömer Seyfettin, 36. yaşının üçüncü ayındayken, 6 mart 1920 cumartesi günü (15 cumazilâhîr 1338), öğleden sonra saat 13.30 da Haydarpaşa Hastahânesi'nin Akil Muhtar Bey idâresindeki tedâvi kliniğinde gözlerini hayata yumuyor, geriye, ölüm döşeginde, son saatlerinde «Çocuk, çocuk» diye sayıkhyarak andığı «Güner» adındaki kızını, kız kardeşini, kardeşi kadar sevdiği Ali Cânîp'i göz yaşları içinde bırakıyordu.

Ömer Seyfettin'in hastalığının bir baş ağrısı ile ve bitkinlikle başladığı anlaşılıyor. Arkadaşlarının anıları ile Ali

Ömer Seyfettin'in Zincirlikuyu'da «Asri Mezarlık» (İstanbul) taki ikinci dinlenme yeri. Kadıköy - Kuşdili, «Mahmut Baba Mezarlığı»ndaki mezarı, yerine tramvay garajı yapılacağından 23 ağustos 1939 tarihinde açılmış, kemikleri, arkadaşlarının himmetiyle Zincirlikuyu - Asri Mezarlığına nakledilmişti. Eski arkadaşı A. Cânîp Yöntem, taşlarını da naklettirerek, bugünkü düzenine koymuştu. Taşın üzerinde şunlar yazıyor:

Merhum Ömer Seyfettin

Cânip'in bu konudaki ifâdeleri karşılaştırılınca, Ömer Seyfettin'in, 15 şubatтан başlayarak kendisinde bir rahatsızlık duyduğunu kestirebiliyoruz. Yatağa düşme tarihinin de, yine Ali Cânip'in notlarına göre, 23 şubat olduğunu öğreniyoruz ki, öldüğü sırada çıkan bütün gazetelerde de aynı tarihler bulunmaktadır. Hasta döşeginde ve hastahânedede geçirdiği onbir günlük devrede «on gün zarfında kendisini bilmez (precoma) bir durumda, ne yemiş, ne içmiş, ne de uyumuştur». Hastalığını önceleri âdi bir nevralji sanmışlar, o yoldan tedâvisine girişmişler. Bu süre içinde sürekli olmasa bile, zaman zaman hezeyân hâline girdiğini, arkadaşlarının tasvirlerinden anlıyoruz:¹⁰

«Çırpındıkça, 'Herşeyi iki görüyorum!' dedikçe, mübâlağa ettiğine hükmediyorduk. Çünkü mizâci böyle idi. Hakikatın mutlaka şeklini değiştirir, kabartır, bu tuhaf ibkâ'larından en evvel de kendisi zevk bulurdu: 'İşte Cânip, seni iki görüyorum!' deyince güllüyor, 'Münâsebetsizlik etme!' diyordum. Bir gün elleri beş liralık bir kâğıt almıştı: 'Bak, dedi, işte bu bir tane değil mi? Vallâhi iki görüyorum!'. Gülmeğe başladım: 'Fenâ mı? On liran var demektir' diye alay ettim. Yine bir gün 'Kendimi bahriyeli sanıyorum, bahriyellymişim gibi geliyor, acaba öyle mi?' diye sordu. Nihayet işi azıttı, geceleri uyuyamaz oldu. Hezeyan ciddi ve mütemâdi bir mâhiyet aldı. Doktorların tavsiyesle Fakülte'ye kaldırdık.

...(hastahânedede) Kaç gündür tanıdıklarını teşhis edememeğe başlamıştı. Meselâ bir refikini kadın zannediyor, Reşat Nuri Bey'i de, Reşat Hikmet diye çağırıyordu. Yalnız ablasını, annemi ve beni unutmadı. Hastabakıcı hammlar anlatıyordu, son gece «Beni tımarhâneye getirdiler, ben Cânip'e gideceğim' diye tutturmuş. Bir kaç kere de 'Çocuk, çocuğum' diye minimini Güner'i saykalmış. Bir akşam evde de yorganını açtı, öyle durdu. Ben 'Üşüyeceksin, kapasana!' deyince 'Çocuk geliyor, Güner geliyor!' dedi, bizi ağlattı. Güner'i kalyonlarından ricâ ederek getirtmek istedik. Şüphesiz

onlar da müsaade ederlerdi. Fakat çocuğu görür görmez büsbütün heyecana gelmesinden, çıldırmasından korktuk...

Ali Cânip'in anı defterindeki notlarda görülen umut verici durumunun, hastahâneye kaldırıldıktan sonra birdenbire ağırlaştığı açıkça görülüyor. Bu süre içinde, zaman zaman kendini toplayıp gözlerini açmağa, ziyâretçilerle bir kaç kelime konuşmağa çalışmışsa da, tam bir toparlanma hâli göstermemiş, üzerine gittikçe abanan krizleri atlata-mamıştı. Ölüm günü ise, tam bir bilinç yitirişi hâlinde imiş. Ali Cânip'in o güne değinen notunda, kendini tanıdığını belirttiği hâlde, Halit Fahri, o gün Ömer Seyfettin'i müthiş bir buhran içinde kıvranıırken bulmuş; hattâ yanına giden Yusuf Ziya'yı bile tanımayacak kadar ağır bir hezeyân hâlinde olduğunu bildirmişti.¹¹

Arkadaşlarından Hıfzı Tevfik Bey de, Ömer Seyfettin'in, pek garip bir duyguyla, bu memleketin her şeyini, hattâ sefâletini bile sevmesine rağmen, yalnız doktorları sevmeyişi üzerinde dikkatle duruyor:¹²

«...geçen sene ensesinde bir çiban çıkarmıştı. Ömer, bir çok hekimlere müracaât etti. Kimi başına merhem, kimi de ayağına banyo tavsiye ettiler. Ömer, bu muannit ızdırâbın altında bile mektebe geliyor, hastalığının şifâ bulmıyan acısına rağmen daima şen ve kahkahalı:

— Ah doktorlar, doktorlardan korkuyorum can-câzım korkuyorum, doktorlardan korkuyorum, diyor-du, müselleşlerin müsâvâtını bilmiyorlar, hendese bil-miyorlar.

Sonra fikrini izâh ederdi:

— Hendese bilmiyen mantık bilmez, mantık bilmi-yen metod bilmez, metod bilmiyen ilim bilmez, ilim bil-miyen de doktor olamaz.

Bu memleketin herşeyini seven Ömer Seyfettin'in «yal-nız doktorları sevmeyişinin» hayatı ile de sıkı bir ilişkisi ol-

duğunu Hıfzı Tevfik Bey'in bilmesi gerekirdi. Ama ölümü ardından yazılan yazılarda bu noktaya dokunmak istemeyişi de olağandır elbette. Karısını kendisinden ayıran kaynapeveri ve onun yeni dâmâdı da doktordu. Yusuf Ziya, yeni evli karı kocanın, Ömer Seyfettin'in ölümüne yakın günlerinde, «Münferid Yalı»nın önündeki kıyıda, bir ağacın altına gelip nasıl oturduklarını, Ömer Seyfettin perde arkasından büyük bir ezginlik içinde onları seyrederken, nasıl kahkahalar attıklarını daha sonraları bir kitabında anlatmıştı.¹³

Son günlerinde «sıhhat, ah sıhhat!» diye özlemlerle yakınan Ömer Seyfettin'in bir türlü teşhis ve tedâvi edilemeyen, bezginlikleri ve umutsuzlukları yüzünden azgınlaşarak kendisini ziyâret eden arkadaşlarını zaman zaman deliliği üzerinde şüphelere düşüren, bir çok dedikoduların çıkarılmasına da sebep olan garip hastalığı sonundaki ölümü, yukarıda yaptığı kıyâsî âdetâ gerçekleştirmişti.

Nevraljiden sonra beyin romatizması teşhisi kondu. Verem ve ansefalit letarjik de denildi. Hiç biri gerçekleşmedi. Ancak ölümünden sonra yapılan otopside şeker hastalığına tutulduğu ve bu yüzden öldüğü anlaşılabilir.

Son günlerinde yanında ancak ablası bulunuyordu, babası ise daha önce ölmüştü. Bundan dolayıdır ki, Haydarpaşa Tıp Fakültesinde yapılan otopsisinde, ancak öğrenciler ve asistanlar bulundular. O günlerde Tıp Fakültesinde asistan olan hikâyeci Celâlettin Ekrem Bey (Kerim Sadi), bu otopsi olayı üzerindeki gözlemlerini şöyle anlatıyor:¹⁴

«En acıklı tesâdüfüm de merhum Ömer Seyfettin'le olmuştur. Ömer Seyfettin'i ilk ve son defâ olarak fethimeyt masasında gördüm. O zaman Tıbbiye'de asistandım. Gözümün önünden hiç gitmez: fırça gibi bıyıklar, az kıllı bir göğüs, kalça kemikleri, diz kapakları fırlamış, derisini ölümün fırçası boyamıştı. Kalbini, karaciklerini terâzide tarttık. Kafatası destereyle gicir gicir kesildi.

Ömer Seyfettin ismi geçtikçe, hâlâ, desterenin gicirtısını işittirim...

İdrarı tatmak suretile şeker hastalığının teşhisi, eskidenberi yapılagelen bir şeydi. Ama şekerin çoğalmasında hangi etgenlerin rol oynadıkları bilinmediğinden, bu hastalığın tedavisi de 1924 yılına kadar mümkün olmamıştı. O tarihte Insulin bulununca, artık karbon-hidrat metabolizmasını da (hem harcama, hem depo) düzene koymak mümkün oldu. Ama Ömer Seyfettin 1920 de ölmüştü.

Ali Cânîp'in onun hastalığını tasvir eden günlük notlarında dikkati çeken bir başka özellik de, mafsallardaki romatizmal ağrılarla musallat baş ağrılarının şekerle birlikte yürümüş olmasıdır. Doktorları şaşırta ve yanlış teşhis ve tedâvi yollarına saptıran da bu ağrılar olmuştur. Vitamin çeşitlerinin yokluğundan, o zaman bu ağrıların tedâvisi mümkün olmadığı gibi, bu ağrıların şeker hastalığı ile olan ilişkileri de bilinmemekteydi.

Ömer Seyfettin korktuğuna uğramış, «tıp hatâsı» adı verilen yetersizlik ve umursamazlığın pençesinde zebûn ve çâresiz, hayatının en verimli bir devresinin dönemecinde göçüp gitmişti. Arkadaşı Ali Cânîp'in anlattığına göre, doktorlardan pek korkan bu şeker hastasına, hekimler, son dakikasına kadar mandalina ve portakal vermekten vaz geçmemişler.¹⁵ Gazeteler ise, onun, şeker hastalığından öldüğünü bildirmekte birleşiyorlardı. Cesedini açıp içini kuralayanlar, tedâvi adı altında yapılan yanlışlıkları ölçüp biçtiler, terâziye vurup tarttılar. Haydarpaşa Hastahânesi'nin loş, soğuk, formol kokuları sinmiş teşrihhânesinin mermer masalarının üstünde, şimdi savaş meydanlarından canını kurtardığı hâlde, büyük yıkılışın insanları birbirlerine düşüren iç çöküntüsünden yenik düşmüş, parçalanmış, kimsesiz bir Ömer Seyfettin yatıyordu.

Ömer'le birlikte aynı yolları aşan, aynı düşünce ve

ruh evrimlerini geçirenlerin çoğu, Mütâreke yıllarının engellerini aşabildiler. Ama, o, aldıkları görevle kendilerini tarih ve vicdânlarına karşı sorumlu sayan, büyük bir duyarlılığın verdiği uyanıklıkla, önüne yığılan ve çevresini saran acı gerçekler karşısında dayanma ve direnme gücünü yitiren birisiydi. Şubat 1920 tarihinden sonra beliren, yer yer kendini göstermeğe başlayan İttihâdçılarının direnme hareketlerine de katılamamıştı. Bıçağın kemiğe dayandığı yerde, «gâvura karşı çıkmaya» parolası altında, yeni bir hareket geliyordu. Ama Ömer Seyfettin, bu umut verici ve güçlendirici havaya katılmadan yıkılmıştı.

İmparatorluğu parçalanmaya götüren yıkıcı politikaları ve «ırkçı milliyet» anlayışlarıyla halkı karşıt gruplara böldükleri iddiasıyla İttihâdçılarını, bu arada Ömer Seyfettin'i suçlayan «Sebilülreşatçılar», başta Mehmet Âkif olmak üzere (23 nisan 1920) Anadolu'ya geçebildikleri, dergilerini Kastamonu'da yayınlayıp Milli Kurtuluş'a katıldıkları hâlde, «Milliyetçi Ömer Seyfettin» bu kararı bir türlü verememişti (25 teşrinsâni 1336/1920. Derginin Kastamonu'da çıkan ilk sayısı).

6 şubat 1919 da Reşit Bey'in, Nişantaşı Fulya Tarlasında, kaçarken sıkışıp, kendini, elini yüzüne kapayarak öldürüşü, aynı gün öğleden sonra Boğazlıyan kaymakamının başhyan mahkemesi, kelle isteyenlerin azgınca saldırıları ortasında, onun hiç birşeye aldırılmadan dolaşması, sevdiklerinin ölümleri ve hırpalanışları karşısında yeni bir hayat umudu beslemesi, iş görmesi imkânsız bir hâle geliyordu. Büyük yenilginin omuzlarına yüklediği umutsuzlukla ortabıkta dolaşmak, halkın karşısına çıkmaktan aşırı bir duyarlılıkla sıkılıyordu. Bütün bu şartlar altında, şeker hastalığının asabi mizâçlı kimselerde görülen ilerleyişine tutulduğu zaman, artık direnecek gücü, çevresinde de destekleyici ve güçlendirici bir bağ bulamadığı anlaşılıyor. Hayatı ne ölçüde düşünce ve ülkü açısından aldığı, bunun di-

sındaki bağlantılara nasıl önem vermediği yukarıdaki bölümlerde belirtilmişti. En sonunda ülkücülüğüne bağlı dayanakları da ortadan kalkıyordu. İttihâdçılar, üstlerine yüklenen suçlamalar karşısında, bir takım sefillerin düşmanla işbirliğine geçip kendilerini yok etmeğe geçtiklerini görünce, millî bir direnişe yönelmenin çâre ve imkânlarını aramağa başlamışlardı. Nâmuslu insanlar, parti amacı gütmeyen, savunma zorunluğu ile birleşmeğe ve örgütlenmeğe yöneliyorlardı. Ömer Seyfettin, tam bu gelişmeler sırasında onlara katılabileseydi, kendini ölüme sürükliyen asabi karamsarlıktan belki yakasını sıyrabilirdi. Anzavur'un «Kuvvayı Muhammediye» örgütü, 21 eylül 1919 da Balıkesir civârında «Kuvvayı Milliye» ile çarpışırken, İttihâdçılarının 29 kasım 1919 da kurdukları «Karakol Cemiyeti» de yer yer bu çarpışmalara katılıyordu. Kemal Bey'in mahkemesi sırasında, onu savunan gazeteler, sürekli yayın yapıyorlar, Bekirağa Bölüğü'ndeki İttihâdçılarını Anadoluya kaçırarak bir teşkilât kuruluyor, Kemal Bey'in Kadıköy'de yapılan cenâze töreninde Dayı Mesut inzibât karakolunun bayrağını yarıya indirtiyor, asker selâma duruyordu. Çevresinde oluşup gelişen bütün bu direnme olayları ortasında, Ömer Seyfettin'in, İttihâdçılarla artık hiç bir yere gidilemeyeceğine inanmış hâlini değiştiremediği görülüyor. Çok yumuşak, bezgin ve karamsar bir davranışa saplanıyor. «İttihâdçılığa angaje olmuş»larda görülen sert ve inatçı direnişe bir türlü geçemiyordu. Son günlerinde bazı İtilâfçılarla dost oluşu, İttihâdçılarının savaş yıllarındaki politikalarına, iç talanı destekliyen partizanlara saldırışı, onun, bir takım yanılmaları geç de olsa anladığını, tam bir dönemece geldiğini gösteriyordu. Aslında, o, İttihâd ve Terakki'ye ancak bir yeminle bağlanmış, aldığı görev çerçevesinde, Ziya Gökalp'in açtığı çığırda bir kültür politikasına koşulmuş, hiç bir zaman menfaat çevreleriyle ilişik kurmamış, partizan bir davranış da göstermemiş, partisinden

de Mütâreke yıllarının çok öncesinden kopmuş sayılabildi. Esirlikten arkadaşı Ali Cânîp'e yazdığı mektuplar, arkadaşlarının ifâdeleri, öldüğü günlerde İtilâfçı gazetelerin bile onu partizan saymayışları, bu davranışını açıkça ortaya koymaktadır.

Bütün bu şartlar, hayatının son yıllarında hikâyelerine yansıyan düşünceler, «Efruz Bey - Câbi Efendi» hikâye serilerinde beliren insan gerçeğini araştırma çabaları, yakın tarihin olaylarını yargılayışı, onun, ancak İttihâdçuların dışından gelebilecek bir millî kurtuluş hareketine katılmağa hazır olduğunu gösteriyor.

Anadolu hareketlerinin birinci bölümü olan «Kuvvayi Milliye» safhasında, İstanbul'da «İttihâdçı -İtilâfçı» çekişmeleri en hararetle devresini yaşıyordu. Bundan dolayıdır ki, o sırada Anadolu'da olup biten hareketlerin, o günlerin İstanbul'undan büsbütün başka gözlerle seyredildiğini iyice anlamak gerekiyor. Savaşı kaybetmiş, istilâya uğramış bir ülkenin aydınları, iç çekişmeler ve dış politika baskılarının etkileri altındayken, Anadolu'daki hareketlerle karşılaşınca, başlangıçta çoğunda beliren güvensizlik havası yavaş yavaş dağılıyor, düşmanların sürekli hataları da çatışmalara düşenleri birleştiriyor, yeni bir umut havası esiyordu. Ömer Seyfettin, İttihâdçuların yıkılışı çabuklaştıran tutumlarının sorumluluğunu kabul ediyor, memleket ve vatan menfaatleri yolunda ancak onların dışından gelebilecek yeni hareketleri kabule hazır bulunuyordu. Anadolu hareketleri karşısında, onun, sarîh tutumunu kesin olarak belirten bir yazısını bulamadık. Ama onun 1919 devresinde sürekli olarak millî hareketleri ve Anadoluyu tutan gazetelerde çalıştığını da görüyoruz. Netekim Ömer'in ölümü üzerine bu gazetelerde geniş yankılar uyanıyordu. 39 derece ateşle yatarken arkadaşlarından yeni gazeteler istemesi, «Anadoludan haber geldi» diye sayıklaması, onun, hareketleri yakından izlediğini gösteriyor.

Ömer Seyfettin, son Meclis-i Mebusân'ın İstanbul'da açılışını (12 ocak 1920) görmüş, «Misâlu Milli»nin kabulünü, «Kuvvayi Milliye»nin İstanbul hükûmeti üzerindeki baskılarının artışı, onlarla arası açılan sadrazam Ali Rıza Paşa'nın, 3 marta istifâ zorunda kalmasını müşâhede etmişti. Aktif İttihâdçuların yaptıkları gibi Anadolu'daki hareketlere, öncü olacak davranışlara bilerek katılmamakla birlikte, gözlerini bir çokları gibi oraya diktiği, oradaki gelişmelerin, İttihâdçuların aktif müdâhaleleri dışında daha verimli olacağını iyice öğrendiğini de tahmin edebiliriz. O sırada İttihâdçuların Anadolu'ya geçmeleri bir takım hesaplara dayanıyordu. Atatürk de, «Müdafaai Hukuk» örgütünü kurarken, Anadolu hareketlerinin İttihâdçılıkla damgalanmasının tehlikelerinden dikkatle kaçınıyordu. Üstelik Anadolu'ya geçen İttihâdçuların, biraz erken davranıp «Kuvvayi Milliye» hareketlerinin liderliğini almağa yöneldiklerinde, tasfiye edildiklerini de yaşayanlar gördüler.

16 mart 1920 de İstanbul'un İtilâf devletlerince işgâl edilmesi üzerine, 11 nisanda padişah «Meclisi Mebusân»ı dağıtmıştı. Bunun üzerine Mustafa Kemal, bunu fırsat bilecek vilâyetlere yolladığı bir genelge ile Ankara'da fevkalâde yetkili bir millet meclisi kurulması için vilâyet temsilcilerinin onbeş gün içinde seçilip gönderilmelerini istedi. 23 nisan 1920-de «Türkiye Büyük Millet Meclisi» kuruldu. Ankara'nın kurtuluşu yönelen hareketlerini izliyen Mehmet Âkif, artık kesin kararını vererek nisan sonlarında Ankara'ya hareket etti. Burdur milletvekili seçilerek Meclise girdi. İstanbul'dan Ankara'ya asıl geniş ölçüdeki katılma hareketleri bu tarihten sonradır. Ömer Seyfettin ise 6 mart 1920 de ölmüş, bu mutlu gelişmeleri, aydınları ve sanatçıları millî mücâdeleye çeken olumlu günleri yaşamamıştı.

Ömer Seyfettin'in cenâzesi Tıp Fakültesi'nin morg bölümünde hazırlanmıştı. 7 mart 1920 pazar günü, öğle-

den sonra, saat birde, çoğu aydınlar, arkadaşları ve gençlerden ibâret bir cemaat toplanmıştı. Galatasaray, Kabataş, İstanbul, Kadıköy Sultânileri, Darülmuaallimîn, Askerî Tıbbiye Mektebi öğrencilerinin omuzları üstünde taşınarak bir zamanlar «Şâirler Beldesi»ndeki arkadaşları ile şakalaşıp güldükleri yollardan geçirilerek son yolculuğuna çıktı.¹⁶

«...cenâzeyi hastahânedan kaldırmış, tozlu ve güneşli bir yoldan Kadıköyü'ne doğru yollanmıştık. Daha Haydarpaşa rıhtımını geçerken, kalabalık cenâze alayındaki dostlar, gözlerinin yaşlarını kurutmuşlar, Ömer'in hatıralarını, bilhassa eğlenceli fıkralarını birbirlerine anlatarak gülsmeğe başlamışlardı. Her fıkranın anlatılışı arkasından da:

- Ah canım Ömer! Ölmemeli idi!
- Yamandı vallâhî!
- Hanî hatırlarsın ya, azizim, bir gün de Türkoçağı'nda...

Gibi cümleleri birbiri arkasından zincirliyor, sanki Ömer'in cenâzesi değil, neşesi, nükteleri ve cınâsları mezara teşyl olunuyordu.

Nihâyet Kuşdillî Çayırı'nun ta nihâyetindeki Mahmut Baba Kabristanı'na varıldı. Ömer'in mezarı, bu kabristanın Süğütlü Çeşme yolu üstündeki duvarı tarafında açılmıştı.

Cenâze indirildi, defnedildi. toprakları doldurulup duvarları tamamlandı ve sıra nutuklara geldi. Başka kim, ne söyledi hatırlamıyorum, yalnız Celâl Sâhîr oldukça heyecanlı bir sesle büyük hikâyeciden bahsetti ve sözlerini, Ömer'in kendine lâyük mezarı yapılmak ve taşı dikilmek için arkadaşlarından yardım beklendiği noktasına getirerek bağladı. Hatibin anlattığına bakılırsa, mezarın başında bulunan dostlar, kendi hâllerine göre yarım lira, bir lira vermekte bu iş olup bitecekti. İşte o zaman bir iş oldu ama, Celâl Sâhîr'in umduğu iş değil... Açıkça ve tek kelime ile panik oldu. Sanki Ömer, mezarından bir ân için fırlamış da:

- Haydin bakalım, sökülün!

Diyormuş gibi, herkes bir dakika evvel bu tehlikeli nun-

tıkadan uzaklaşmağa, âdetâ parası ile birlikte canını kurtarmağa can attı. Kırık mezar taşları, otlar, baldıranlar ve deve dikenleri arasında ters yüzüne bir kaçışmadır başladı. Bir haylice ayak burkuldu ve bir haylice yürek gümbürleyerek çarptı. Neticede Celâl Sâhîr, kafasını çevirip etrafına bakındığı zaman, ortada mezare ile imandan, hâfızlardan ve bir kaç dilenciden başka kimseyi göremedi. Ömer'in mezar taşını bunlara diktirecek değildi ya!..»

Celâl Sâhîr'in ardından öğretmen arkadaşı Hıfzı Tevfik, onun öğretmenlik hayatını ve anılarını anlattı. «Âşî-yân» dergisi sahibi Cevdet Bey, onun meziyetlerinden ve genç nesle bıraktığı vazifelerden söz etti. Sonra soğuk, rutubetli İstanbul havasının daha da tesirli bir hâle getirdiği, bulanık bir ikinci havasında öksürerek dağıldılar.

Arkadaşı Hıfzı Tevfik, cenâze dönüşü duygularını şöyle anlatıyor:¹⁷

«Sevgili Ömer'i hayatının neşesiyle en müthiş bir tezât teşkil eden harâp mezarlığın bir köşesine bıraktıktan sonra, akşam geç vakit perişân bir hâlde evime döndüyordum. Güneşle yıkannmış en güzel bir bahar gününün çok renklî ve çok neşellî akşamı ufuklarda siliniyordu. Göğün eteklerinden taşan kızıl bir morluk, Kalamış koyunun durğun denizini gölgelemişti. Sevgili Ömer'in bu gruba, bu renklere, bu denize âşinâ mini mini evi, sükûn ve melâl içinde, fakat hâlâ boş ve müstehzî, ebediyen gelmemek üzere giden sâhibinin samût kahkahalarını işitiyor gibi dalgın ve mütefekkir duruyordu.

Onun ölümünün ardından, bütün İstanbul gazeteleri, millî bir yas havasına büründüler. Kaybını millî bir yas olarak ilân etmede hepsi birleştiler.¹⁸ Türk milletine «başın sağ olsun» diyorlardı. Aralarında o sıralarda bir çok çekişmeler, düşmanlıklar, gönül kırıcı tartışmalar geçmesine rağmen (Bu tartışmalar Türksözü dergisinde olmuştu) «Peyâmı Sabah» gazetesinde Ali Kemal, Ömer Seyfet-

tin'i, «İttihât ve Terakki Partisi'nin meşum tesirleri altında kalmış olmakla beraber, küçük hikâyeye vâdisinde vüsatı karihâ, kudreti beyân sahibi» yeni bir çığır açan bir genç olarak vasıflandırıyor.¹⁹

«Mütâreke Günleri»nde İttihât ve Terakki ile ilişiği olan herkese ve herşeye saldırganın yaygın moda olduğu bir sırada, Ömer Seyfettin'in ölümü dolayısı ile Ali Kemal'in bu değinmesi, aslında «Millî Edebiyat» akımına karşı yavaş yavaş beliren bir saldırı kampanyasının ifâdesini yansıtıyordu. O günlerin yazarları, esen bozgun havasının edebiyata da bulaşan suçlamalarındaki özellikleri biliyorlar, yakından izliyorlardı. Ali Kemal'in, Ömer Seyfettin'in ölümüne değinen bu yazısındaki hafif saldırıya, gelişmelerin içyüzünü bilen Falih Rıfki bir gün sonra şu cevabı veriyordu:²⁰

Ocağın Talibi

«Dün oldukça hayırhânâne bir mukaddeme ile Ömer Seyfettin için düşüncelerini yazan bir muharririn fikrine, merhum, İttihâtçı üdehâdanmış. Bu tuhaf töhmet, daha Mütâreke İptidâlarında bir çok şâirlere, nâsirlere, hikâyenvüvislere isnâd olundu. Hatta bazı bazı garip seçiyeli şâirlerimiz hece vezni ile yazı yazmaktan ürktüler. 'Vaktile hece vezni ile şiir yazışımız Ziya Gökalp korkusundandı!' demek küstâhlığında bile bulundular... Millî Edebiyat, Merkez-i Umumî Edebiyatı İmiş, Millî Lisân da İttihât ve Terakki icâdı İmiş.»

Mezarını nisan 1938 de ziyâret etmiştim. Kadıköyün'de Kuşdili'ne giden yol üzerindeki Mahmut Baba Mezarlığı'nda, hemen yola yakın, duvara bitişikti. Taşları yosun tutmuş, yazılarının boyası silinmişti. Kendisi gibi basit ve yalnız bir üstüvânî taştan ibâret olan yol kenarındaki mezarı, yerine tramvay garajı yapılacağından, 23 ağustos 1939 tarihinde açıldığı zaman, tabutu yer yer çürüyüp da-

ğıldığı hâlde, kemiklerinin dişlerine varıncaya kadar olduğu gibi durduğu görülmüştü. Onikiye çeyrek kala, kemiklerinin konduğu tabutu yüklenen cenâze otomobili, Üsküdar İskelesine varmış, peşinden de eski âşinâlarından kalan bir kaç kişi, yakın dostu Ali Cânip Yöntem, tâ Selânik günlerinden kalma arkadaşı Hakkı Süha Gezgin, çocukluk arkadaşı Aka Gündüz, eserlerini basan Kitapçı Ahmet Halit Yaşaroğlu, basın birliği başkanı ve İzmir günlerinden tanıştı Hakkı Tarık Us, Ömer Seyfettin'in tâ Harbiye Mektebi sıralarından kalma bazı arkadaşları, ikinci son yolculuğuna katılmağa gelmişlerdi. Aynı gün saat biri kırkbeş geçte Ömer Seyfettin, ikinci defa olarak Ayazağa'daki yeni Asrî Mezarlığa gömülüyordu. Cenâze dönüşü Kitapçı Ahmet Halid'in başkanı bulunduğu Şişli Halkevi'nde toplananlar, Ömer Seyfettin üzerine düzenlenen kısa anma gününe de katıldılar. Bu toplantıda Hakkı Suha, Aka Gündüz, Ali Cânip konuşmuşlardı.²¹

Hayatında ve ölümünden sonra Ömer Seyfettin'e olan bağlılığını sürdüren Ali Cânip, onun yeniden yaptırdığı mezarının düzenlenmesi ile de uğraştı. Baş taşı da yerine yerleştirildikten sonra, üzerindeki kısa ve yalnız üç kelime-lik cümle, hayatının ve sanatının en özlü bir ifâdesi olarak yeni kuşaklar okusun, eseri ve hayatı üzerinde durup düşünsünler diye dim dik yükseldi:

«Ömer Seyfettin Burada Yatıyor.»

26. «Son Günleri - Anadolu'da Milli Kurtuluş Hareketleri - Hastalığı ve Ölümü» arabölümünün dipnotları:

- 1) Ali Kemal «Peyâm» gazetesinde, İttihatçılara, bu arada Ziya Gökalp'e sürekli olarak çatmaktadır (5 Eylül 1335/1919). 2 sayılı notta söz konusu edilen yazısı bulunamadı. Ali Kemal'in bu makalesini Gökalp'in kardeşi Ali Nüzhet Göksel, «Yirmi-beşinci Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserleri» (İstanbul: 1949, s. 30-33) de zikredilmektedir.
- 2) Aynı eser, s. 30-33; Emin Erişirgil, Bir Fikirdir Adamın Romansı - Ziya Gökalp. - İstanbul: 1951, s. 226.
- 3) Aynı yerde.
- 4) Yakup Kadri, Ömer Seyfettin Bey (İkdam gazetesi, 10 mart 1920/1336).
- 5) Anı defterinde 7 nisan 1918 tarihli not: «...hayatım tam bir sefâlet içinde geçiyor. Mektepten, gazetelerden, cemiyetlerden, komisyonlardan aldığım para ayda ellî lirayı geçtiği hâlde sabah kahvaltısı edemiyoruz».
- 6) Hıfzı Tevfik, Ömer Seyfettin (Vakit gaz. 17 mart 1336/1920).
- 7) Göst. yer.
- 8) Reşat Fuat, Ömer Seyfettin (Akbaba mec. Sene: 4, No: 404, 18 teşrînevvel 1926).
- 9) Ali Cânîp, günlüğünden çıkardığı bu notları (23 şubat - 6 mart 1920 tarihleri arası) ilk önce «Yarın» dergisinde yayınlamıştı (sayı: 21, 9 mart 1338). Aynı notları, daha sonraları bazı parçalarını kısaltarak, başka yerlerde de yayınladı. Buraya ilk yayın yerindeki şekli alındı.
- 10) Ali Cânîp, Ömer Seyfettin İçin (İnci mecmuası, No: 16, 1 mayıs 1336).
- 11) Ömer Seyfettin de Öldü (Alemdar gazetesi, 8 mart 1920/1336).

- 12) Hıfzı Tevfik, Ömer Seyfettin (Vakit gazetesi, 17 mart 1336/1920).
- 13) Yusuf Ziya Ortaç, Portreler. - İstanbul: 1960, s. 124.
- 14) Celâlettin Ekrem (Kerim Sadi), Türk Romancı, muharrir, hikâyeçi, ve şairlerini ilk defa nasıl tanıdım? (Resimli Ay, Sayı: 9, teşrînsani 1928).
- 15) Ali Cânîp'in «Ruznâmesinde ölüm günlerine değinen notlar; M. Nermî Bey'le Konuşmalar: 18 aralık 1963.
- 16) H. Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Geçiyor. Kanaat Kt. - İstanbul: s. 80/81.
- 17) Hıfzı Tevfik, Ömer Seyfettin (Vakit gazetesi, 17 mart 1920/1336).
- 18) İleri - Yeni Gün - İkdâm - Tasvîrefkâr - Alemdâr - Peyâmısbah - Vakit gazetelerinde.
- 19) Ali Kemal, Peyâm-ı Eyyâm (Peyâmı Sabah, 8 mart 1336).
- 20) Fallh Rıfka, Ocağın Talih (Akşam gazetesi, 9 mart 1920).
- 21) Vakit gazetesi (23 ağustos 1939).

Ömer Seyfettin'in Hayat Kroniği

- 1881 Ömer Seyfettin'in babası yüzbaşı Ömer Şevki Bey Gönen'e geliyor.
- 1884 11 mart çarşamba (28 şubat 1299) günü, Ömer Seyfettin Gönen'de dünyaya geliyor.
- 1888 Küçük Ömer daha dört yaşındayken mahalle okulunda alfabeğe başlıyor. Bu okuldaki hayatını daha sonra «And» adındaki hikâyesinde tasvir edecektir. Bu okul 17/18 mart 1953 Gönen depremindedir yıkılmıştır.
- 1891 Yüzbaşı Ömer Şevki Bey on yıl kaldıktan sonra Gönen'den ayrılıp Karadeniz kıyılarında «İnebolu» ve sonra «Ayan-cık»a geliyor. Ö. Seyfettin henüz yedi yaşındadır, ilkokulu bitirmemiştir. Onun bu iki kasabadan birindeki ilkokula bir süre daha devam ettiği anlaşılıyor. Buna değinen anılarını sonradan «Falaka» hikâyesinde tasvir edecektir.
- 1892 Annesi Fatma Hanım, küçük Ömer'i alıp İstanbul'a getiriyor. Oğlunun taşra okullarında git gide haylazlaştığını, okumasının imkânı bulunmadığını anlatmıştır. Fatma Hanım çocukları ile Kocamustafapaşa'daki babasının (Mehmet Bey) konağına yerleşiyor. Ö. Seyfettin'i de Aksaray'da, Yusufpaşa'daki «Mekteb-i Osmâni»ye veriyor.
- 1893 Ömer Seyfettin'i, «Eyüp Askeri Rüştiye»sinde subay ço-

cukları için açılan «sınıf-ı mahsus»a veriyorlar. Dokuz yaşındadır.

- 1894 Ö. Seyfettin, on yaşlarındayken yaz tatilini Kocamustafapaşa'da dedesinin konağında geçirirken, 1310 (1894) deki «Büyük Hareket» denilen ünlü deprem olayını yaşamış. Bu anısını sonradan bir roman taslağının giriş bölümünde anlatacaktır (Sultanlığın Sonu).
- 1896 Ö. Seyfettin, «Eyüp Askeri Rüştiye»sini bitiriyor, arkadaşı Aka Gündüz'le birlikte Edirne Askeri İdadisi'ne gidiyorlar.
- 1900 Ö. Seyfettin, Edirne Askeri İdadisi'ni bitirerek, onaltı yaşındayken «Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne»ye katılıyor. Burada edebiyat ve okuma merakı gelişiyor. O sırada İstanbul'da çıkan «Meemua-yı Edebiye»ye ilk şiirlerini gönderiyor (1 şubat 1316/14 şubat 1900).
- 1902 Ö. Seyfettin, «Meemua-yı Edebiye»ye manzumeler göndermekte devam ediyor. Yayınlanmış ilk nesir yazısı «Çizgi-siz Kâğıt» da 20 mart 1902 (7 mart 1318) de çıkıyor. Aynı yıl içinde, Harbiye'nin ikinci sınıfındayken, «Sabah» gazetesinde «İhtiyarın Tenezzühü» adlı ilk hikâyesini yayınladığını, son anı defterinde yazıyor.
- 1903 2 ağustos 1903 de üç ay süren «Büyük Makedonya İhtilâli» patlıyor. 22 ağustos 1903 (9 ağustos 1319) de «Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne»den piyâde teğmeni sınıf ve rütbesi ile mezûn oluyor. O sıralarda merkezî Selânik'te bulunan Üçüncü Ordu, İzmir redif tümeni, Kuşadası redif taburuna gönderiliyor. Üç yıl kadar bu bölgede kalıyor. Ö. Seyfettin bir aralık Selçuk (Ayasluğ) ta da kalmış olmalıdır. Bu sırada Hakkı Tarık (Us) ve Aka Gündüz'le mektuplaşmaktadır.
- 1906 İzmir'de yeni açılan jandarma er okuluna öğretmen olarak naklediliyor. Edebi çalışmaları İzmir'in dar edebiyat çevresinde yavaş yavaş genişliyor. «Sebât» ve «Serbest İzmir»de yazıları çıkıyor. Düşünceleri üzerinde Ziya Gökalp

ölçüsünde etkileri olan Baha Tevfik'le tanışıyor. Onun tavsiyesi üzerine fransızca bilgisini geliştiriyor. Dilde türkçülük düşüncesinin öncülerinden Türkçü Necip'le tanışıyor. Şahabettin Süleyman ve Aka Gündüzle arkadaş oluyorlar.

- 1909 Ö. Seyfettin, 1908 yılı sonları, ya da 1909 yılı başlarında Selânik Ordu merkezine, oradan Manastır, Pirlape, Köprülü, Cumayı Balâ kasabalarını dolaştıktan sonra, Serez muhasarlığına bağlı Menlik kazası, Razlık kasabası civarındaki Yakorlit köyüne, bölük merkezi sınır karakoluna veriliyor.
- 1909 Ö. Seyfettin, «31 Mart Olaylarını, buna karşı Rumeli'de hazırlanan hareketi, Köprülü'de duydukları ve yaşadıkları na dayanarak «İrtica Haber» hikâyesinde anlatır. Anı defterinden naklen yazdığı bu hikâyeyi hemen o günlerde yayınlar (Genç Kalemler, 14 nisan 1909). Bu sıralarda «Zıyâ» (İstanbul), «Kadın» (Selânik) dergilerine şiir, «Bağçe» (Selânik) dergisine şiir ve hikâyeler yollamaktadır.
- 1909 17 nisan 1909 da, Ö. Seyfettin, «Hareket Ordusu» ile İstanbul'a gelir.
- 1910 28 ocak 1910 (15 kânunsâni 1326) da, Ö. Seyfettin, Selânik'te Ali Cânîp Bey'e, «Gelliz Cânîp Bey, edebiyatta ve lisânda bir ihtilâl vücûde getirelim» diyen ünlü mektubunu yazar. «Genç Kalemler» dergisinin yeniden örgütlenmesine, Ziya Gökalp'le birleşerek yeni bir hareketin hazırlanmasına bu mektup yol açar.
- 1910 16 ocakta (3 kânunsâni 1326), «Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür» adındaki büyük hikâyesi «Düşünüyorum» dergisinin ayrı baskısı olarak çıkıyor ve çok satılıyor.
- 1910 14 nisanda «Genç Kalemler» dergisinde «Yeni Lisân» aktununun ilkelerine uygun ilk hikâyesi «Pamuk İpliği» çıkıyor.
- 1910 Ö. Seyfettin yeni sanat yolunun ilk ünlü eseri olan «Ba-

har ve Kelebekler»i yayınlar (Genç Kalemler, 5 nisan 1326 - 18 nisan 1910).

- 1911 18 nisan 1911 (5 nisan 1327) de, «Genç Kalemler»in büyük boyda ve «Yeni Lisân» davasını savunmak için çıkarılan serisinin ilk sayısı yayınlanır. Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp'in aracılığı ile tazminatı ödenerek ordudan ayrılıyor, Selânik'e geliyor.
- 1911 Selânik'e geldikten sonra Trablusgarp Savaşları (4 ekim 1911) ve çalkantıları üzerine «Primo - Türk Çocuğu» adındaki hikâyesini yayınlar (Genç Kalemler, 13 kânunnevel 1327/26 aralık 1911).
- 1912 Balkan Savaşı (8 ekim 1912) çıkınca, ancak bir yıl kadar süren sivil yazarlık hayatından sonra, Ö. Seyfettin, yeniden orduya çağrılır (27 eylül 1328/14 ekim 1912). Garp Ordusu 39. alay, üçüncü taburuna katılır. 7 kânunsâni 1328 (20 Ocak 1912) de Yunanlılara esir düşer.
- 1913 Döne dolaşa 6 mart 1913 de Atina civarındaki Nafilyon kasabasına, esirler kampına ulaşır. On ay kadar esir kalır. Buradan arkadaşı Ali Cânîp'e mektuplar yazar, yayınlanmak üzere hikâyelerini yollar.
- 1913 15 Kasım 1913 de esirlikten kurtulur, 4 aralık 1913 te İstanbul'a döner. Bu tarihten az sonra da annesi kanserden ölür.
- 1913 22 şubat 1913 (9 şubat 1329) de ikinci defa askerlikten ayrılarak yazı hayatına döner.
- 1914 25 nisan 1914 de (12 nisan 1330) «Türk Yurdu» tarafından çıkarılan «Türk Sözü» dergisine başyazar olur. Burada daha çok bir polemik yazarı olarak çalışır.
- 1914 İstanbul - Fındıklı'da sed üzerindeki Kabataş Sultani'sine edebiyat öğretmeni olur. Bu okuldaki öğretmenliği ölümüne kadar sürecektir. Bir çok dergi ve gazetelere yazmaktadır. Birinci Dünya Savaşı başlar (11 aralık 1914).

- 1915 Ö. Seyfettin, Kadıköylü doktor Besim Ethem Bey'in kızı Câlîbe Hanım'la evleniyor.
- 1915 Ö Seyfettin'in 1915 (1331) ve 1916 (1332) yıllarında hiç bir hikâye yayınlamadığı görülüyor. Hikâyelerinin ilk yayın yerlerine göre düzenlenen kronoloji listelerine bakıldığında bu durum açıkça anlaşılıyor (arkada).
- 1916 6 aralık 1916 da kızı Fâhîre Güner dünyaya geliyor. Adını arkadaşı Akagündüz koyuyor. Doğum günü üzerinde birbirini tutmayan kayıtlardan, ben, anı defterindeki notu tercih ettim.
- 1917 Ö. Seyfettin yeniden hikâye yazmağa başlıyor. 12 temmuz 1917 (1333), «Yeni Mecmua»nın ilk sayısı çıkıyor. Ö Seyfettin, başka yazarlarla birlikte Harbiye nazırlığının açtığı «Savaş Edebiyatı» kampanyasına katılıyor. «Yeni Mecmua», Ö. Seyfettin'in hikâyeciliğinin en verimli devri, ününün çok yayıldığı bir devir olur.
- 1917 3 aralık 1917 «Yeni Mecmua»da çıkan «Fon Sadrişayın'ın Karısı» hikâyesi derin yankılar ve dedikodular uyandırıyor.
- 1917 8 ocak 1917 den sonra Ö. Seyfettin aleyhinde saldırılar, dedikodular çoğalıyor.
- 1918 5 eylül 1918 de karısı Câlîbe Hanım'dan ayrılıyor. Büyük sarsıntılar geçiriyor.
- 1918 Dârülfünun'da kurulan «Tetkikât-ı Lisâniye» encümenine üye oluyor. Destan denemelerine başlıyor. Yeni çıkmağa başlayan «Akşam» gazetesine makaleler yazıyor.
- 1918 26 ekim 1918 de «Yeni Mecmua» ile ilgisini kesiyor.
- 1918 «Eshübü Kehfimiz» ve «Harem» adlı iki büyük hikâyesi kitap düzeninde çıkıyor.
- 1918 13 ekim 1918 de Talât Paşa istifâ ediyor. 2/3 kasım 1918 gecesi İttihatçı İleri gelenleri kaçıyorlar.

- 1919 21 aralık 1919 da «Meclis-i Meb'usân» kapatılıyor. 30 ocak 1919 da İttihatçıların tevkifleri başlıyor. Suçlamalar çoğalıyor. Ömer Seyfettin'in «Çerkes» olduğu İleri sürülüyor.
- 1919 «Efruz Bey» romanının birinci bölümünün «Vakit» gazetesindeki tefriksiz kesildikten sonra kitap düzeninde çıkıyor.
- 1920 15-21 şubat arasında Ö. Seyfettinde bitkinlik hâli ile başlayan hastalık belirtileri görülüyor. 22 şubatta yatağa düğüyor. 24 şubatta hastabığı artıyor. Baş ağrılarından şikâyetçidir. Nevralji teşhisi konuyor. 28 şubat: hezeyânlar başlıyor, ateşi yükseliyor. 2 mart: ateşi düşmüyor, görüşü zayıflıyor. 4 mart: Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi, Âkil Muhtar kliniğine kaldırılıyor.
- 1920 Ö. Seyfettin, 6 mart cumartesi günü öğleden sonra saat 13.30 da gözlerini hayata yumuyor. Yapılan otopsi sonucu, şeker hastalığından öldüğü anlaşılıyor.
- 1920 7 mart pazar günü, öğleden sonra, saat 13 de cenâzesi hastahânedeki kaldırılıyor. Kadıköy'den Kuşdillî'ne giden yol üzerindeki «Mahmut Baba Mezarlığına» gömülüyor.
- 1920 1 nisanı, ölümünün ardından «Diken» dergisine bıraktığı son hikâyesi «İffet» çıkıyor.
- 1935 Muallim Ahmet Halit Kitabevi ilk olarak Ömer Seyfettin külliyyâtını 9 cilt hâlinde yayınlıyor.
- 1939 23 ağustos 1939 da «Mahmut Baba Mezarlığı» kaldırılırken, mezarı ve kemikleri Ayazağadaki «Asri Mezarlık»a naklediliyor.

ÖMER SEYFFETTİN'İN ESERLERİ

Ömer Seyfettin'in hikâyeleri, toplu eserler düzeninde bir kaç kere yayınlandıysa da, şiirleri, makaleleri, fıkraları, destan denemeleri, roman ve hikâye parçaları dağınık olarak kaldı. Üstelik bütün derleme çabalarına rağmen, hikâyelerinin hepsi, hele ilk devirlere ait olanları tam olarak derlenmiş sayılamaz. Ömer Seyfettin hayatta iken ancak bir kaç büyük hikâyesi kitap düzeninde yayınlanmış, küçük hikâyeleri ise ancak ölümünden çok sonra derlenebilmişti. Muallim Ahmet Hâlit Kitabevinin yayınladığı iki edisyondan sonra, Rafet Zâimler yayınevini yaptığı üçüncü edisyon hep yeni hikâyeler katılarak yayınlandı. İzmir ve Selânik devresinde yazılmış hikâyelerile, anı defterinde adını verdiği ilk hikâyesi, ablasında kalan müsveddeler toplu eserlerinin dışında kaldı. Bunlardan bir bölümü de belki artık hiç bulunamayacaktır. Nedenleri üzerinde çeşitli bölümlerde bilgi verildi.

Hikâyelerinin yayın yıllarına ve yerlerine göre yaptığımız sıralamaya bakılacak olursa, onun bütün aşamalarını ve gelişmelerini, çatışmalarını ve karşılaştığı sorunları hikâyelerinden izlemek ve yorumlamak mümkün oluyor.

Ömer Seyfettin'in yazı yazdığı yıllar basın ve yayın hayatının en karışık olduğu günlerdi. Onun yazarlık haya-

tının yürüyüşünü, Selânik, İzmir ve İstanbul'daki dergi ve gazetelerden izleyebilmek için düzenli koleksiyonların bulunduğu kitaplıklar yoktu. Birinin eksiklerini ötekilerden tamamlamak için şehir şehir dolaşmak gerekti. Elde ettiğimiz sonuç, bize bu ilk yayın yerlerini araştırmanın ne kadar gerekli olduğunu gösterdi.

Araştırmalar, Ömer Seyfettin'in hikâyelerini yazdıktan sonra bazı hâllerde bir süre beklettiğini gösterdi. Hikâyelerinin altındaki yazılış tarihleri ile yayın tarihlerine bakınca, bunların hangi hâllerde ve hangi nedenlerle böyle yapıldığını bile tahmin etmek mümkün oluyordu. Biz bu sıralamada yayın tarihlerini esas olarak aldık.

Bu kronolojik sıralamadan başka, onun hayattayken çıkan kitapları, ölümünden sonra toplu eserleri çıkmadan yayınlanan hikâye kitapları, toplu eserlerine girmekle birlikte ilk yayın yerler ihenüz bulunmayan küçük hikâyeleri eksik kalmış müsveddeleri de ayrı birer liste hâlinde gösterildi.

Hikâyelerinin ilk yayın yerlerine göre sıralanışı:

1324 / 1908

At
İki Mebus

Tenkil mec. No 1. 22 mart 1324.
Aşlyün mec. Birinci sene, ikinci cilt, No 4. 4 kânûnsâni 1324.

1325 / 1909

İrticâ Haberi

Genç Kalemler mec. cilt 2, sayı 6. 1 nispan 1325. Perviz takma adle.

Bomba

Genç Kalemler mec. cilt 2, sayı 9. mayıs 1325/1909.

Pamuk İpliği I

Genç Kalemler mec. cilt 2, No 4. 26 mayıs 1325.

Elma

Bağçe mec. İkinci cilt, No 43. 16 haziran 1325. Perviz takma adle.

Büsenin İptidal Şekli

Teşvik mec. adet 2. 10 temmuz 1325/1909.

- İlk Namaz Musavver Eşref mec. 1. sene, adet 26. 4 Eylül 1325.
- 1326 / 1910
Bahar ve Kelebekler Genç Kalemler mec. cilt 2, No 1. 5 nisan 1326.
- Beşeriyet ve Köpek Piyano mec. sayı 6/7. 13, 20 Eylül 1326 / 1910.
- Kumrular Piyano mec. sayı 15. 23 teşrin-evvel 1326 / 1910.
- Apandisit Piyano mec. sene 1, sayı 11. 25 teşrin-evvel 1326 / 1910.
- Tavuklar Piyano mec. No 16. 1 teşrinsânî 1326 / 1910.
- Tuğra Piyano mec. sayı 17. 10 teşrinsânî 1326/1910.
- Tarih Ezeli bir Tekerrüdü Düşündüyorum mec. No 20. 3 kânunsânî 1326.
- 1327 / 1911
Primo - Türk Çocuğu Genç Kalemler mec. cilt 3, sayı 25, kânünevvel 1327.
- 1328 / 1912
Aşk Dalgası Genç Kalemler mec. cilt 3, sayı 24/25. 10 temmuz 1328.
- And Genç Kalemler mec. cilt 3, sayı 11. nisan 1328/1912.
- 1329 / 1913
Kolleksiyon Zekâ mec. sayı 19. 6 şubat 1329 / 1913. («Tatlısı Frenkleri» adında bitirilmemiş büyük bir romandan kalan birkaç sayfa)
- Piç Türk Yurdu. Yıl 2, cilt 4, sayı 22. ağustos 1329 / 1913.
- Hürriyet Bayrakları Türk Yurdu mec. Yıl 3, cilt 5, sayı 56. kânunsânî 1329 / 1913.
- Mehdi Türk Yurdu mec. Yıl 3, cilt 5, sayı 60. 16 kânunsânî 1329.
- 1330 / 1914
Gayet Büyük Bir Adam Safahât mec. cilt 2, 2, 20 mart 1330.
- Şimeler Yirminci Asırda Zekâ. cilt 2, No 27. 3 nisan 1330.

- Primo - Türk Çocuğu 1. Nasıl Doğdu? Türk Sözlü mec. Yıl 1, sayı 5. 8 mayıs 1330 / 1914.
- Primo - Türk Çocuğu 2. Nasıl Öldü? Türk Sözlü mec. Yıl 1, sayı: 6, 7, 9, 11, 14, 16; 15, 22, 29 mayıs, 5 haziran, 10 ve 24 temmuz 1330.
- Boykotaj Düşmanı Tanın gaz. 17 mayıs 1330 / 1914.
- Beyaz Lâle Donanma mec. İkinci serl. 5/53, 7/55, 9/57, 10/ 58, 11/59, 12/60, 13/61, 14/62. 14 temmuz, 23 temmuz, 18 ağustos, 25 ağustos, 1 Eylül, 8 Eylül, 15 Eylül, 22 Eylül 1330 / 1914.
- 1331 / 1915 - 1332 / 1916
Ömer Seyfettin bu iki yıl içinde hiçbir hikâye yayınlamamıştır.
- 1333 / 1917
Sivrisinek Yeni Mecmua 12 temmuz 1917. Sene 1, sayı 1.
- Falaka Yeni Mecmua 19 temmuz 1917. Sene 1, sayı 2.
- Hürriyet Gecesi Yeni Mecmua 2 ağustos 1917. Sene 1, sayı 4.
- Eleğimsagma Yeni Mecmua 9 ağustos 1917. Sene 1, sayı 5.
- Çanakkaleden Sonra Yeni Mecmua 16 ağustos 1917. Sene 1, sayı 6.
- Ferman Yeni Mecmua 23 ağustos 1917. Sene 1 sayı 7.
- Üç Nasihat Yeni Mecmua 30 ağustos 1917. Sene 1, sayı 8.
- Kaç Yerinden? Yeni Mecmua 6 Eylül 1917. Sene 1, sayı 9.
- Kütük Yeni Mecmua 27 Eylül 1917. Sene 1, sayı 12.
- Vire Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 14. 11 teşrin-evvel 1917.
- Teselli Yeni Mecmua Sene 1, sayı 16. 15 teşrin-evvel 1917.

- Binecek Şey Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 16 18 teğrin-
evvel 1917.
- Pembe İncüli Kaftan Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 17. 1 teğrin-
sâni 1917.
- Mermer Tezgâh Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 19. 15 teğ-
rinsâni 1917.
- Çakmak Vakıf gaz. 15 teğrinsâni 1333 / 1917.
- Başını Vermiyen Şehit Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 20. 22 teğ-
rinsâni 1917.
- «Kızilelma» Neresi? Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 21. 29 teğ-
rinsâni 1917.
- Fon Sadriştaynın Karısı Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 26. 3 kânun-
evvel 1917.
- Büyücü Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 22. 6 kânun-
evvel 1917.
- Yeni Bir Hediye Donanma mec. sayı 91/140. 11 kânünevvel
1333 / 1917.
- Teketek Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 23. 13 kânun-
evvel 1917.
- Topuz Yeni Mecmua. Sene 1, sayı 25. 27 kânun-
evvel 1917.
- 1334 / 1918
- Hâtiften Bir Sadâ Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 34. 7 mart
1918.
- Türkçe Reçete Zaman gaz. 30 kânünevvel 1334 / 1918.
- Yemin Şâir mec. Birinci sene, birinci cilt, sayı
1. 12 kânünevvel 1918.
- Kesik Bıyık Diken mec. sayı 4. 9 teğrinevvel 1335 /
1918.
- Diyet Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 27. 10 kânün-
sani 1918.
- Düşünme Zamanı Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 28. 17 kânün-
sani 1918.
- Fon Sadriştaynın Oğlu Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 30 .31 kânün-
sani 1918.
- Cesâret Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 31. 8 şubat
1918.
- Külâh Vakıf gaz. 25 şubat - 27 şubat 1334/1918.
- Terakki Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 37. 28 mayıs
1918.
- Vellinmet Vakıf gaz. 3 nisan 1334 / 1918.

- Dama Taşları Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 39. 11 nisan
1918.
- Yalnız Efe Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 41. 25 nisan
1918.
- Nâdân Vakıf gaz. 11 mayıs 1334 / 1918.
- Rütbe Vakıf gaz. 7 haziran 1334 / 1918.
- Mâkul Bir Dönüş Vakıf gaz. 24 mayıs 1334 / 1918.
- Nakarat Yeni Mecmua. Cilt 3, sayı 63. 3 teğrin-
evvel 1918.
- Tuhaf Bir Zulum Yeni Mecmua. Cilt 3, sayı 66. 26 teğrin-
evvel 1918.
- Nâmus Diken mec. No 3. 28 teğrinevvel 1918.
- Harem Türk Kadını mec. (ayrı basımı) - İstan-
bul: 1918.
- Eshâb-ı Kehfimiz Kanaat: Kitaphanesi, İçtimâ Roman. -
İstanbul: 1918.
- Bir Muhteri Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 29. 24 kânün-
sani 1918.
- Müjde Yeni Mecmua. Cilt 2, sayı 36. 21 mart
1918.
- 1335 / 1919
- Birdenbire Vakıf gaz. 6 kânünevvel 1335 / 1919.
- Nokta Diken mec. sayı 6. 9 kânünsani 1919.
- Efruz Bey. Hürriyete Vakıf gaz. tefrika 1 - 13. 10, 11, 13 - 23
kânünevvel 1335 / 1919. Sonradan kitap
düzeninde: Efruz Bey. Fantazi Roman.
Vakıf gaz. - İstanbul: 1919.
- Lâayk Bir Kahraman Zaman gaz. 14 mayıs 1335 / 1919.
- Nasıl Kurtarmış? Zaman gaz. 13 şubat 1335 / 1919.
- Bir Kayışın Tesiri. İfham gaz. (haftalık edebî ilâve) 30 ey-
lül 1919.
- Valde Kiraathânesinde Vakıf gaz. 19 kânünevvel 1335 / 1919.
- Bir Hayır Vakıf gaz. 22 kânünevvel 1335 / 1919.
- Çirkinliğin Esrarı Zaman gaz. 20 nisan 1335 / 1919.
- Horoz. Vakıf gaz. 27 kânünevvel 1335 / 1919.
- Bit Diken mec. No 5. 1 kânünsani 1919.
- Dünyanın Nizâmı Devletin Menfaatı Uğruna Diken mec. No 7. 23 kânünsani 1919.
- Devletin Menfaatı Uğruna Antiseptik Diken mec. No 8. 6 şubat 1919.
- Deve Zaman gaz. 11 mart 1335 / 1919.
- Türbe

- Acaba Ne İdi? Şâir mec. Birinci cilt, sayı 9. 6 şubat 1919.
- Rüvvet Zaman gaz. 1 kânûnsani 1335 / 1919.
- Yüzakı Diken mec. No 9. 20 şubat 1919.
- Kaşığı İfhâm gaz. (haftalık edebî ilâve). 22 eylül 1919.
- Korkunç Bir Cezâ Diken mec. No 13. 17 nisan 1335 / 1919.
- İlk Cinâyet Diken mec. No 32. 27 teşrînsani 1335 / 1919.
- Baharın Testri Büyük Mecmua. No 7. 8 mayıs 1335.
- Nişanlılar Zaman gaz. 19 kânûnsani 1335 / 1919.
- Kerâmet Yeni Dünya. Sene 1, No 3. 17 temmuz 1335 / 1919.
- Beynamaz Büyük Mecmua. No 4. 8 mart 1919.
- Forsa Büyük Mecmua. Cilt 1, 1. 6 mart 1919.
- Herkesin İçtiği Su İfhâm gaz. (haftalık edebî ilâve). 15 eylül 1919.
- Memlekete Mektup Büyük Mecmua. No 2. 13 mart 1919.
- Pireler İfhâm gaz. (haftalık edebî ilâve) 1 eylül 1919.
- Niçin Zengin Olmamış? Büyük Mecmua. No 3. 20 mart 1919.
- Yalnız Efe. Anadolu Romani. Büyük Mecmua. No 10 - 14. 19 halızran, 18 eylül, 2. 16. 30 teşrînevel 1335 / 1919.
- Yüksek Ölçeler Zaman gaz. 24 temmuz 1335 / 1919.
- Perill Köyk Zaman gaz. 22 nisan 1335 / 1919.
- Mehmâemken Zaman gaz. 5 temmuz 1335 / 1919.
- Zeytin Ekmek Yeni Dünya. Sene 1, No 2. 3 temmuz 1335 / 1919.
- Havyar Yeni Dünya. Sene 1, No 5. 14 ağustos 1335.
- Yuf Borusu İfhâm gazetesi (haftalık edebî ilâve). Sene 1, sayı 8. 13 teşrînevel 1919.
- Seni Bekliyor Zaman gaz. 2. 3 şubat 1335 / 1919.
- Tos Zaman gaz. 16 kânûnsani 1919. Camsâp takma adile.
- Acıklı Bir hikâye
- 1336 / 1920
- Mirâs Vakit gaz. 3 kânûnsani 1336 / 1920.
- Kurbağa Duâsı Vakit gaz. 10 kânûnsani 1336 / 1920.
- Şefkate İmân Vakit gaz. 30 kânûnsani 1336 / 1920.

Lokanta Esrarı
Kurumuş Ağaclar
Balkon
Muâyene
İffet

Türk Dünyası mec. 5 şubat 1336 / 1920.
Vakit gaz. 17 şubat 1336 / 1920.
İkinci Kitap. şubat 1336 / 1920.
Diken mec. sayı 45. 4 mart 1336 / 1920.
Diken mec. sayı 47. 1 nisan 1920.

Toplu eserlerine giren ve ilk yayın yerleri henüz bulunamayan hikâyeleri:

1. Nezle (Yüksek Ölçeler. 1926)
2. Bir Vasiyetname (Yüksek Ölçeler. 1926)
3. Kiskançlık (Yüksek Ölçeler. 1926)
4. Gizli Mâbed (Gizli Mâbed. 1926)
5. Uçurumun Kenarında (Gizli Mâbed. 1926)
6. Tam Bir Görüş (Gizli Mâbed. 1926)
7. Aslızâdeler (Vakit gazetesi. 1 temmuz - 10 temmuz 1926)
8. Bilgi Bucağı (Vakit gazetesi. 19 temmuz - 1 ağustos 1926)
9. Açık Hava Mektebi (Resimli Ay mecmuası. Cilt: III. şubat 1927, Cilt: IV. mart 1927)
10. Balkon (Akbaba mecmuası. 5 nisan 1928. Edebî ilâve)
11. İnat
12. İlk Düşen Ak
13. Aşk ve Ayak Parmakları
14. Temiz Bir Havlu Uğruna
15. Bir Taksim İki
16. Gurultu
17. Mahçupluk İmtihanı
18. Bir Çocuk - Aleko

Ömer Seyfettin Hayattayken Kitap Düzeninde Çıkan Eserleri:

1. Vatan! Yalnız Vatan!... Broşür. Rumeli Matbaası. Yeni Hayat Kitapları, adet: 2. - Selânik: 1911 (?).
2. Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür (Lügünlüyorum mecmuası. No: 20. Nüshal Fevkâlâde. 3 kânûnsani 1326 / 1910). İstanbul.

3. Yarınlı Turan Devleti, Türk Yurdu Kitaphanesi, - İstanbul: 1330 / 1914; İkinci basısı: İstanbul: 1958.
4. Mühl Tecribelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset, - İstanbul: 1914.
5. Turan Masalları: İhtiyarlıkta mı? Gençlikte mi? Şems Matbaası, - İstanbul: 1916 (?)
6. Eshâb-ı Kehtûmîz, İhtimâl Roman, Kanaat Kitaphanesi, - İstanbul: 1918.
7. Harem, Büyük Hikâye, Nâgîri: «Türk Kadını» Mecmuası, - İstanbul: 1918 / 1334.
8. Etruz Bey, Fantazi Roman, Vakit Matbaası, - İstanbul: 1919.

Toplu eserlerinden önce çıkan kitapları:

1. Gizli Mâbed, İkbal Kitaphanesi, - İstanbul: 1926.
2. Yüksek Örgeler, Beyazıt Ümit Kutüphanesi sahibi Mehmet Remzi, - İstanbul: 1926.
3. Bahar ve Kelebekler, Vakit Matbaası, - İstanbul: 1927.
4. İlyada, En Eski Yunan Sâiri Homere'nin Epegesi, Terceme ve hülasa eden: Ömer Seyfettin, Maarif Vekâleti, - İstanbul: 1927.

Ali Can'ın Kitabında yayımladığı ekserik ve müsvedde halinde kalması parçaları (Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri, 1935, 1947).

Sultanlığın Sonu, Roman parçası

Foys, Roman parçası

Kazım Ayağı, Müsvedde halinde kalması hikâye

Kurt Hocanın Boyunu, Müsvedde halinde kalması hikâye.

Ömer Seyfettin'in imzası

